

ਸ਼ਨਤਕ ਪੈਗਾਮ

ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਦੋ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰੇ

ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ

ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ

ਅਸੀਂ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ
ਪਾਉਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ—ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਇਹ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ
ਦਾ ਪਰਚਮ ਝੁਲਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਡੀ ਸਮੁੱਚੀ
ਕੌਮ ਹੀ “ਤਲਾ ਉੱਤੇ ਸੀਸ” ਧਰਨ ਦੇ ਕਰਮ ਵਿਚੋਂ
ਉਪਜੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਬਦੀ ਦੀਆਂ ਬਦੂਕਾਂ ਭਲਾ ਸਾਨੂੰ
ਕੀ ਡਰਾਉਣਗੀਆਂ?

ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ
ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ

ਸਾਲ : ਸੱਤਵਾਂ

ਅੰਕ : 80ਵਾਂ

ਤਰਤੀਬ

1. ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ
2. ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦੇ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖੇ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਕਿਉਂ?
3. ਜਬਰ ਵਿਰੋਧੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸੰਕਟ, ਕੁਝ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ
4. ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਜਖਣਾ ਪੁੱਟ ਰਹੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ
5. ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ
6. ਬੈਂਕਾਂ ਖਾੜਕੂ ਰੋਹ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਿਉਂ?
7. ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਬੀੜ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ
8. ਕਵਿਤਾਵਾਂ : ਤਿੰਨ ਦੁਆਵਾਂ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਨਸਲ, ਤੇ ਹੋਰ
9. ਪੇਂਗਾਮ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੁਹਾਰਦਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੇਸਲਾ

○ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ
ਅਸਲ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਕੌਣ ਹੈ? ਜਨਰਲ
ਵੇਦਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ
ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ? ਜੇ
“ਵੱਡੇ ਇਨਸਾਫ਼” ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ
ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਅਤੇ
ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕੀ
ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ
ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾ-
ਸਕ ਯਾਦਗਾਰ ਨੂੰ ਫਨਾਹ ਕਰ ਸੁੱਟਣ
ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਦੇਂਦਾ ਹੋਵੇ? ਜੇ ਭਾਰਤੀ
ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ “ਵੱਡੇ ਇਨਸਾਫ਼” ਦਾ
ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ
'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾਗਣ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ
ਨੂੰ ਢਾਹ ਢਰੀ ਕਰ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ
ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ
ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਮੁਕੱਦਮਾ
ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ, ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ
ਮਿਸਾਲੀ ਸਜਾਵਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖ
ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ
ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੁਆਉਣ ਲਈ
ਅਗੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ
ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਅਤੇ
ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇ
ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ
ਨੇ ਸੱਚੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਸਮਾਂ ਨੂੰ ਬਲਦਾ
ਰਖਿਆ ਹੈ।

(ਭਾਈ ਜਿੰਦੇ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਦੀ ਰਿਹਾਈ
ਕਿਉਂ? ਵਿਚੋਂ)

○ ਪੰਥ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਦਸ਼ਾ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ
ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ
ਆਗੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੌਦੂਦਾ ਦੂਰੀ ਤੇ
ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਹੋਂਦ ਤਕ ਮਟਿਆ
ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਧਾਰ ਵੀ
ਹੈ ਤੇ ਲੋੜ ਵੀ (ਮੁੱਖ ਲੇਖ ਵਿਚੋਂ)

ਸਪਾਦਕ : ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ

ਸਲਾਨਾ ਭੇਟਾ : 50 ਰੁਪਏ

ਚਿੱਠੀ ਪਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪਤਾ : ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ,

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਸਕਰੋਦੀ,

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ—148026

ਪੀਉ ਦਾਦੇ ਕਾ ਖਜ਼ਾਨਾ

ਹਰੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੁਅਰੁ ਉਸ ਗਾਇ ।
ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਹਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ।
ਗਲੀ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ ਛੁਟੈ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ।
ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ ।
ਨਾਨਕ ਗਲੀ ਕੂੜੀਈ ਕੂੜੇ ਪਲੈ ਪਾਇ ।

(ਮ: ੧ ਪੰਨਾ 141)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ, ਪਰਾਈ ਬੁਰਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਾਸਤੇ ਸੁਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਾਸਤੇ ਗਾਂ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਾਮ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਰੱਬ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹਮੀ ਤਾਂ ਭਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਹਰਾਮ (ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ) ਨਾ ਖਾਏ । ਮੁਰਦਾਰ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਬਿੰਬ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਣ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਲੰਕਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਗੱਲੀ-ਬਾਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸੱਚ ਕਮਾਉਣ ਨਾਲ, ਸੱਚ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜੀਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੱਕ 'ਤੇ ਖੜੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਇਆਂ ਬਗੈਰ ਰੱਬ ਦਾ ਦਰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਖੱਟੀ ਹਰਾਮ ਦੀ ਰਿੱਝ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਲਾਲ ਦਾ ਮਸਾਲਾ ਪਾਇਆਂ ਉਹ ਹਲਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਧਾਰਤ ਹਰਾਮ ਉੱਤੇ ਹੈ, ਖੱਟੀ ਹਰਾਮ ਦੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੇ, ਗੱਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਹਰਾਮ, ਹਰਾਮ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੁਰਦੀ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁਰਕੀ ਪਾ ਕੇ ਹੈ । ਸੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹਲਾਲ ਹਰਾਮ ਦੇ ਨਖੇੜ ਤੋਂ ਗੱਲ ਫੜਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਹਰਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਗਲਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਰਾਮ ਸਿਰਫ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਬਲਾਈ ਆਮਦਨੀ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ । ਐਸੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਜਾਂ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਾਣੀ ਦੀ ਐਸੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬਿਲਕੁੱਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਜ਼ਾਮ ਬਿਲਕੁੱਲ ਸਦਾਚਾਰਕ ਹੈ, ਰੱਬ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਐਨੀ ਸਤੱਈ ਆਲੋਚਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ । ਉਹ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਮਾਜ, ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਮਨੋਰਥਾਂ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਜੋਗਾ ਲੂਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਬਿਲਕੁੱਲ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਪ ਦੀ ਖੱਟੀ ਹੈ । ਐਸੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਪਾਪਾਂ ਬਾਝ ਹੋਵੇ ਨਾਹੀ ਮੁਇਆ ਸਾਥਿ ਨਾ ਜਾਈ' । ਬਾਣੀ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜ ਦਾ ਹੈ, ਪਰਚਲਤ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ । ਹਰਾਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਜਕ ਦੌਲਤ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੈ ।

ਫਰੀਦਾ ਇਕਨਾ ਆਟਾ ਅਗਲਾ ਇਕਨਾ ਨਾਹੀ ਲੋਣੁ

ਅਗੈ ਗਾਏ ਸਿੰਵਾਪਸਨਿ ਚੋਟਾ ਖਾਸੀ ਕਉਣ

ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਭੁੱਖੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਗਲਾ (ਬਹੁਤਾ) ਆਟਾ ਹੋਵੇ । ਅਗਲੇ ਆਟੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਤਾਂ ਹੱਕ ਤਿੰਨ ਸੇਰ ਦਿਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੈ । 'ਤੀਨ ਸੇਰ ਕਾ ਦਿਹਾੜੀ ਮਿਹਮਾਨੁ । ਅਵਰ ਵਸਤੁ ਤੁਝ ਪਾਹਿ ਅਮਾਨ' (ਮ: 5) ਇਸ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਇਆ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦਾ ਪੂਰਨਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ । ਹੱਕ, ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੋ ਵੀ ਸਮਾਜਕ ਦੌਲਤ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚੋਰ ਹੈ, ਧਾੜਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਰਦਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੋ: ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਮੋਢੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਸਫਾ 86-87)

ਪੰਜਾਬੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਲਈ ਸੋਚਣ ਦਾ ਮਸਲਾ

ਜਦ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਤਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਕੋਈ ਮੱਦਾ ਜਾਂ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲੋਂ ਨਖੇੜੇ ਦੀ ਲਕੀਰ ਐਨੀ ਤਿੱਖੀ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਦੀ ਕੋਈ ਭੁੱਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਦੋਨਾਂ ਪਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਹੂ ਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਰਹੱਦ ਉਸਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤੇ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਂਘਾ ਬਣਾ ਸਕਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਤੱਕ ਹਰ ਮਸਲੇ ਉੱਤੇ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਲੁਟੇਰੇ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਮੋਰਚੇ ਮੱਲੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਆਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਹਰ ਕੁੱਝ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 25 ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ-ਗੰਢ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਇਹੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਪਟੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਨਾਉਂ ਰੱਖ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਦੇ 'ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ', ਕਦੇ 'ਸਮਾਰਕ', ਕਦੇ 'ਪੁਨਰ-ਅਰਪਣ', ਕਦੇ 'ਪੁਨਰ ਸੰਕਲਪ' ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾਉਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਉਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਮਨਸ਼ੇ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੇ ਵਿਉਂਤਾਂ ਪਾਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਮੀਸਟੇ ਜਿਹੇ ਸੁਬੇਦਾਰ (ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਥ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇਕ ਪਰਾਨਵੇ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਰਕੂਮਤ ਦੇ ਡੇਢ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਉਪੀਆਂ ਰਸਤੀਆਂ ਤੇ ਨਾਮਵਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੋਕ-ਪਿਆਰੇ ਲੇਖਕ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ (ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ) ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖਤ ਵਰਗਾ ਲੇਖ (ਜੋ ਇਥੇ ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਛਾਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਲਿਖਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਤਿੱਖੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਆਲ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਕਿ "ਕਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਦਾ ਛੁਟਾਫ਼ਟਾ ਖਤਕਾਇਆ ਦੇ?"

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਹੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਇਆ ਇਹ ਸੁਆਲ ਬਾ-ਮੌਕਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜੋਕੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਫੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਆਲ ਹਰ ਸੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਮਿਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਵੱਗਾ ਹੈ।

ਪਰ ਮਿਹਣੇ ਤੇ ਵੱਗਰਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜੰਮੇ ਹੀ ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦ ਨੌਟਾਂ, ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰੀਆਂ ਬਦਲੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਕੋਲ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰ ਲਓ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਦਿਲ-ਟੁੰਬਣੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰ ਲਓ, ਉਹਨਾਂ ਰੱਸੇ ਤੁਤਾ-ਤੁਤਾ 'ਰਾਜ ਭਵਨ' ਦੀ ਖੁਰਲੀ ਵੱਲ ਹੀ ਝੱਜਣਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਇਹਤੀ ਦੀ ਹੈ। ਗੁਲਾਮਾਨਾ ਜ਼ਹਿਲੀਅਤ ਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ "ਪੁਛ" ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਵੱਡੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਪਰਾਨਵੇ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 'ਸਨਮਾਣਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ' ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਧਾਰਥ ਸ਼ੰਕਰ ਨਾਉਂ ਦੀ 'ਬੁੱਚੀ' ਨਾਲ (ਉਸਨੂੰ 'ਲੰਡੀ' ਜਾਂ 'ਬੁੱਚੀ' ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਰਾਜ ਭਵਨ ਅੰਦਰ ਉਸ ਮੌਕੇ 'ਸ਼ਾਮ ਰੰਗੀਨ' ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਦ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂਆਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਬਲ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜਦ ਰੋਅ-ਅਤੇ-ਰਿਬਰਿ ਨਾਂ ਦੀ ਬਦਨਾਮ ਜੋੜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਣਖੀਲੀ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਬੀਜਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਰੀਮ ਪੂਰੇ ਜੇਰ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਮੌਕੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਆਪਣੀਆਂ ਬੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣ ਠਣਕੇ, ਰਾਜ ਭਵਨ ਅੰਦਰ ਜਾਕੇ ਸਿਧਾਰਥ ਸ਼ੰਕਰ ਰੋਅ ਦੀ ਦੂਜ ਵਟਵੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਪਤਵੰਤੀਆਂ ਰਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੱਝੇ-ਪੱਥੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ 'ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ' ਤੱਕ, ਸਭ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਇਤਥਾਰ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਰਾਜਭਵਨ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ-ਨਾਮਚੇ 'ਚੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਤੇ ਦਾੜੀ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ 'ਕਾਲੀ ਸੂਚੀ' ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਜਾਰੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ, ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ।

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਲਹੂ-ਲਿਖਤ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਜਿਸ ਗ਼ੈਰਤ ਅਤੇ ਧੜੱਲੇ ਨਾਲ ਠੁਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ, ਉਹ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਰਨਾਂ ਲਈ ਪਰੇਰਨਾ ਬਣ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਇਹ ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਪਰਖਣਾ। ਪਰਾਨਵੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗ਼ੈਰਤ ਦਾ ਲਾਜ ਲੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸੂਰਮੇ ਨਿਰਰਦੇ ਹਨ? ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਮਨ ਬਿਹਬਲ ਹਨ।

ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਕਿਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ? ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ

ਮੈਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਨਾ ਸਹੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਹੂ ਲੁਹਾਟ ਦਰਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਤਪ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੇਵਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰ ਦੀਮਾਨਦਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਇਉਂ ਹੀ ਕਲਵਲ ਕਲਵਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਇਉਂ ਹੈ, ਕਾਂਕਰਸੀ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ। ਜਿਸ ਕਚਨ ਵਿਤਕਰੇ ਬਿਆਦਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਹੜਾ ਚੜ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਦੂਜੇ ਖਰ ਲੰਮੇ ਵੇਣ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਖੇਤ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੰਜਾ ਪਿਆ ਹੈ ਇਹ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਦਾ ਛੁਟਾਫ਼ਟਾ ਖਤਕਾਇਆ ਦੇ ?

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਗਵਰਨਰ ਰੋਅ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਭੋਲੇ ਹਨ; ਤਰਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਦਾਈ ਰੱਖੇ। ਅਸਲ ਖੀਮਾਰੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬੱਧਰੀਆਂ ਤੇ ਪਾਟੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਲਾ ਫੇਰ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਰਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਰਿਸ਼ਵਤ, ਬਲੈਕ, ਬੋਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਆਦਿ ਦੀ ਸਲਾਬ ਨਾਲ ਕੱਲਰੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਖੌਣਾ ਲਾਹ ਕੇ ਚਾਲਮ ਬਿਹਰਾ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਅਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਕਹਿਣੀ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਕਹਨੀ। ਕਸਾਈ ਤੇ ਵੱਕਰੇ ਦੀ ਯਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਵੀ ਧਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋਲਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਟਾਸ਼ੀ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦਿੱਲੀ ਅਕਤੂਬਰ 1991 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਸੱਦੀ ਗਈ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਟੀ. ਏ. ਡੀ. ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅੱਧ ਦੇ ਨੇੜ ਬਜਟ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਧੰਬਿਆਰ ਆਦਿ ਹੀ ਵੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਤੋਂ ਡੇਲੀਗੇਟ ਆਉਣੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਨਕੌਤਾ, ਮਦਰਾਸ, ਬੰਬਈ, ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਰਿਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਰਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣਾ ਦੇ। ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੱਡ ਤੋੜਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਤਾਂ ਦੇ ਭਾਮ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਲੁਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਕਾਹਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਏਗੀ? ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ? ਅੱਠ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤੱਕੇ ਰੋਣੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੈਠਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਵੰਡੀਗਤ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ? ਪਾਟੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਾਲਕੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਭੰਗੜੇ ਕਾਹਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ?

ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਤਰਾਵੇ! ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਦਾ ਭਾਟਾ ਵਰਤਦਾ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਖੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੱਥੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਗਲੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਸਮਝਾਣ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਜੇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਅੱਖ ਮੰਨਣ ਤੇ ਨੀਯੀ ਪਾਟ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਸਹੀ ਭੈਰਤਮੰਦ ਕੌਮ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਮੋਲੀ ਨੀਵੀਂ ਅਤੇ ਮੱਧਤਪਤ ਰੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਹੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਅਤੇ ਘਸਿਆਰੀ ਬਣਾ ਛੱਡੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਾਲੇ ਵਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਖਮ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਜਾਓਗੇ? ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਬਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਹਮਰਦੀ ਦੇ ਚਰ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਤਦ ਸੱਜਰੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੂਣ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠਾਂ ਤਾਂ ਨਾ ਖਾਓ।

ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਓ! ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਖਲੋਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੇਯਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ; ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡਾ ਮਾਣ ਤਾਣ ਤੇ ਧਰਮ ਤੱਕ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਕੋਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋਗੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰੋਗੇ, ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗਾ ਅਣਖੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸਹੀ ਗਵਾਰਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਘਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਯਾਦ ਕਰੋ ਸਾਇਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਚੁਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਧਾਣ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਜਹਾਂਗੀਰੀ ਦਿਨਸਾਫ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਚੁਰਾਹੇ ਵਿੱਚ ਭੀਨਿਆ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਵਰਗੀ ਕਹਨੀ (ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਲਈ) ਕੀਹਨੇ ਕਹਨੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਹ ਦੇਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਟਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਐਲਾਦ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲਹੂ ਲੁਹਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਜ ਭਵਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਓਗੇ? ਸ. ਸਰਾਭਾ ਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੀ ਆਪਣੇਗੇ? ਨਕਸਲੀ ਤੇ ਖਾਤਮੂ ਸ਼ਹੀਦ ਗੁਰਾਨੂੰ ਖੜ੍ਹੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇਣਗੇ। ਐਨੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਕੀ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾਓਗੇ? ਬਸ, ਆਪਣੇ ਸੁੱਤੇ ਜੇਰੇ ਨੂੰ ਜਾਗਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀਆਂ ਜਰਬਾਂ ਦਿਓ ਅਤੇ ਭੋਲੇ, ਸਾਧਾਰਨ ਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਹਨੁਮਾ ਬਣੋ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਬਕ ਦੋਹਰਾਓ ਅਤੇ ਦਰਿਤਾਓ। ਤਿਜਕਾਂ ਬੰਧਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਗਾਹੋ ਬਿਨਾਂ ਕੌਮੀ ਕਲਿਆਣ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ।

ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਝਾਕਦੇ ਹੋਵੋ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੌਮੀ ਮੁੱਦਾ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਇਖਤਲਾਫ ਆਤੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਪਿਆਰੇ ਵੀਰਨ! ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਵੱਲ ਮਿੱਤੇ ਪਓ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਿਨਾਂ ਹੋਈ ਕੌਮੀਅਤ ਸਬੂਤੀ ਖੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਲੋਹਾ ਲਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੱਟ ਲਾਉਣ ਦੀ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਿਦਕ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦੀਮਾਨਦਾਰੀ ਨੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨੀਅਤ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੋਣਾ, ਹੈ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਕੇ ਸਿੱਕੇਬੰਦ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਓ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰੋ।

ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਦੀ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ

ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਦਾ ਦਿਨ ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ 'ਸਥਾਪਨਾ ਦਿਵਸ' ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ 25 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਦਿਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਘਿਨਾਉਣਾ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਇਹ ਸੁਗਤ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮੰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਏ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ, ਕੈਦਾਂ, ਕੁਰਬੀਆਂ, ਕੁਟਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਹਰ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ਦੇਖੀ ਤੇ ਝੱਲੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਸੂਬੇ ਲਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿੰਦ-ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ, ਭਾਰਤ ਅੰਦਰਲੇ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕੌਮੀ ਘਰ ਉਸਾਰਨ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਸੁੱਚੀ ਜਿਹੀ ਹਸਰਤ ਸੀ। ਇੱਕ ਮਸ਼ੂਮ ਜਜ਼ਬਾ ਸੀ ਉਹ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਅੰਦਰ ਵਸੇ ਉਸ 'ਕੌਮੀ ਘਰ' ਦੀ ਸੂਰਤ ਜਾਂ ਨੁਹਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦਿਲ-ਫਰੋਬ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਧੱਖੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਦ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਫਿਰਕੂ ਨਸ਼ਤਰ ਨਾਲ ਝਰੀਟ ਤੇ ਵੱਢ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਵੇ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਦ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਤੜਫਦਾ ਤੇ ਵਿਲਕਦਾ ਹੋਇਆ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ? ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਕਦ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ' ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਹਰ ਬਣਕੇ ਉਗ ਆਵੇਗਾ। 'ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼' ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇੱਕ ਨਵੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਰਜ਼ੀ ਜਿਹੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਆਸ ਬਨਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਨਹੂਸ ਸ਼ਬਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰ ਅੰਦਰ ਖੁਭੀ ਹੋਈ ਛਿਲਤਰ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦਰਿਆ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਵਗਦੇ ਹਨ। ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਹੋਰਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਤੇ 'ਹੈਂਡਵਰਕਸਾਂ' (ਡੈਮਾਂ) ਉੱਤੇ ਡਾਕੇ ਪੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਇਹ 'ਮਿਹਰ' ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਧਰਮ ਪੱਖੋਂ ਮਿੱਸੀ ਵਸੋਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਵਸਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। 'ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਈ' ਵਸੋਂ ਦਾ ਇਹ ਫਿਰਕੂ ਫਾਰਮੂਲਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ਦਾ ਮਨਹੂਸ ਪਰਛਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਵਤਨ (ਪੰਜਾਬ) ਉੱਤੇ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ।

ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਝੀ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਤੇ ਬੇ-ਇਨਸਾਫੀਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲੰਮੀ, ਹੋਰ ਲੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਤੁਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਝੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਹਰ ਪੰਨਾ, ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਧੁਆਂਖੇ ਹੋਏ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚੋਂ ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਕਪਟ ਤੇ ਦਵੈਤ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਦੁਰਗੰਧ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਦੁਰਗੰਧ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਫਿਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਫੈਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਤੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੀ ਹਵਾੜ ਛੱਡਦੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਦੂਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਫਿਜ਼ਾ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਆਓ! ਮੈਲ ਤੇ ਦੁਰਗੰਧ ਦੇ ਇਸ ਸੋਮੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਜਮੀਨ ਤੇ ਦੂਰ ਪਟਕਾ ਮਾਰੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਉਹ ਘਰ ਸਿਰਜੀਏ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਈਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਮੈਲੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਮੋਰੀ ਵਿਰਲ ਤੇ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਪੂਰੇ-ਪੂਰੇ ਮਾਲਕ ਹੋਈਏ।

ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕੁਸ਼ਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਔਖ ਹੁਣ ਹੋਰ ਝੱਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਆਓ! ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਦੇ ਇਸ ਬੋਝ ਨੂੰ ਮਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਹ ਸੁੱਟੀਏ। ਆਓ! 1849 ਵਿੱਚ ਖੁੱਸੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ਲੱਗਪਗ ਡੇਢ ਸਦੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਤਰਸ ਅਤੇ ਤਾਂਘ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਮੂ ਨੂੰ ਹਰ ਘਰ, ਹਰ ਗਲੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਈਏ।

ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦੇ ਤੇ

ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖੇ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਕਿਉਂ ?

ਕੁਝ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰੋਮਾਨੀਆ ਦੇ ਉਪ-ਰਾਜਦੂਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਦੂ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਜਿੰਦਾ) ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸੁੱਖਾ) ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨਿੱਮੇ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜੋਰ ਨਾਲ ਉਭਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੂਨੇ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਲਟਕਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨਸੂਬਾ ਬਣਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖੀ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਸ "ਦੋਸ਼" ਤੋਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ 25 ਸਤੰਬਰ 1988 ਨੂੰ ਪੂਨੇ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲੁਕ-ਲੁਕਾ ਦੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ "ਦੁਸ਼ਟ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਮਥਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਧਿਆ ਸੀ। ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਮਥਰਾ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਇੰਡੋ-ਸਜੂਕੀ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੋਲੀ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਦੁਸ਼ਟ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ 8 ਅਗਸਤ 1986 ਨੂੰ ਪੂਨੇ ਆਏ ਸਾਂ। 10 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਦੁਸ਼ਟ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਿਆਲ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਨਿਕਲੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਦੁਸ਼ਟ ਦਿਆਲ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਾਏ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਸ਼ਟ ਵੇਦਿਆ ਦੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਗਏ। ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਰ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਕੇ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਸ਼ਟ ਵੇਦਿਆ ਫੌਜ ਦਾ ਚੀਫ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਿਆਲ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ 40 ਹੋਰ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਟੈਂਕਾ ਅਤੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ, ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ, ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੜੀ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜੀ ਸੀ। ਏਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਦੁਸ਼ਟ

ਵੇਦਿਆ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਿਆਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਧਣਾ ਸੀ।

(ਅਦਾਲਤ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਿੱਦੀ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ)

ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ 14 ਅਗਸਤ 1989 ਨੂੰ "ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ ਪੂਨਾ" ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। "ਮੈਂ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਜਿੰਦਾ) ਪੁੱਤਰ ਸ. ਗੁਲਜਾਰ ਸਿੰਘ ਗਦਲੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। 10 ਅਗਸਤ 1986 ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਤਾਨੀ' ਪੁੱਤਰ ਸ ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ 16 ਐਫ. ਐਫ. ਕਰਨਪੁਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਨੇ ਜਨਰਲ ਅਰੁਨ ਕੁਮਾਰ ਵੇਦਿਆ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਇੰਡੋ ਸਜੂਕੀ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੇਦਿਆ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਣਜੀਤ ਦਿਆਲ ਦੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਗਏ। ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਾਡਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸੀਂ ਵੇਦਿਆ ਦੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਕੇ ਵੇਦਿਆ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਵੇਦਿਆ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਰਮੀ ਦਾ ਚੀਫ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ 40 ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵੇਦਿਆ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।"

ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇਕ ਝਕਨੀ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦੇ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਸਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਬਾਅਦ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਵੱਲੋਂ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਪਰਵਾਨਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਤਲ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵੇਦਿਆ

ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ, ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਢਾਹ-ਢੇਰੀ ਕਰਨਾ, ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਨੂੰ ਸਾਫ ਸਾਫ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਕੌਣ ਹੈ? ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ? ਜੇ 'ਵੱਡੇ ਇਨਸਾਫ' ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਬਣਦੀ

ਹੈ। ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰ ਨੂੰ ਫਨਾਹ ਕਰ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਂਦਾ ਹੋਵੇ? ਜੇ ਭਾਰਤੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ "ਵੱਡੇ ਇਨਸਾਫ" ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾਗਣ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਢਾਹ-ਢੇਰੀ ਕਰ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ, ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਵੇਦਿਆ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ, ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਸਾਲੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਨਸਾਫ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਜਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਾਬਾਸ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਲਦਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਇਨਸਾਫ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਭੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ

ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨਿੰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਰਾਧੂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਜਿਸ ਤੀਸਰੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਭਾਈ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨਿੰਮਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਨਿੰਮੇ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੇਦਿਆ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਦਿਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਲਝਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਭਾਈ ਨਿੰਮੇ 'ਤੇ ਪੁਲਸ ਵੱਲੋਂ ਢਾਢੇ ਗਏ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਦਾਲਤ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। "ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਢਾਈ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬੇੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਚੌਢੀ ਘੰਟੇ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਪੁਲਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਢਾਈ ਸਾਲ ਤੱਕ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਭੈਣ ਸਮੇਤ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਭਾਣਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਉਠਾਉਣੇ ਪਏ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀਣਾ ਪਿਆ।"

ਦੀ ਫੌਰਨ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਲੜੀ ਸੀ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੰਗ ਲੜੀ ਸੀ।" ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਹੀ ਖਤਰਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। 1 ਜੂਨ 1984 ਦਾ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਘਟਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਏਨਾ ਜਿਆਦਾ ਅਧਮਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਏਨਾ ਜਿਆਦਾ ਬੋਝ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ "ਮੌਤ ਦੀ

ਗੁੰਮਨਾਮ ਗੁਫਾ" ਵੱਲ ਧੌਂਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ, ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਥਰਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੂਰਮੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਮਨਾ 'ਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਇਸ ਬੋਝ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹਲਕਾ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਲਈ ਜਿਊਟਾ ਮੁਹਾਲ ਹੈ ਜਾਂਦਾ। ਅਧਮਾਨ ਦਾ ਬੋਝ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਬੋਝ ਨਾਲੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਲਾਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਦੇਵਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਕਮੀਨਗੀ ਦੇਖੋ, ਭਾਈ ਦੇਵਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਾਧੂ ਦੇ ਘਰ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਕਰਕੇ ਰਾਧੂ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਕੁਝ ਦਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

28 ਅਕਤੂਬਰ 1991

ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਨਸਲ

• ਜਸਵੀਰ ਸੀਰੀ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੁਲੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਉਦੋਂ
ਆਖੀ ਹੁਸਨ ਲਿਸ਼ਕਦੇ
ਸਿਹਲ ਤਰਾਸਦੇ ਹੱਥ
ਛੁਰੀਆਂ ਫੜ
ਸਾਜਸ਼ੀ ਬੂੱਤਾਂ ਮਗਰ ਦੌੜਦੇ ਨੇ ਜਦੋਂ...
ਕਵੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਤਦ
ਕਲਮ ਦੀ ਥਾਂ
ਤਲਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਉਹਦੀ 'ਰੱਬੀ' ਰਾਜ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ
ਉਡਦੀ ਹੈ ਅਨੰਤ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੀਕ
ਹੁਸਨ ਦੀ ਬੱਸ ਫਿਰ ਅਖੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ...
ਤੇ ਫਿਰ ਤਪਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ
ਖਾਮੋਸ਼ ਪੱਤਣਾਂ ਦੀ ਜੂਨ ਭੋਗਦੇ ਪ੍ਰਿੰਦੇ
ਪੱਥਰਾਂ ਤੋਂ
ਪਾਣੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਵਰ ਮੰਗਦੇ ਨੇ
ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਿਰਫ
ਦੂਰ ਖਲੋ ਕੇ ਵੇਖਣਾ
ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਨਸਲ ਕੋਲੋਂ !...

ਜਬਰ ਵਿਰੋਧੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸੰਕਟ

ਕੁੱਝ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ
ਨਵਦੀਪ ਸਿੰਘ ਥਿੱਟੂ

ਹਲਵਾਂ-ਮਿਲਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ :

ਭਾਰਤ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦਾ ਜੋ ਝੱਖੜ ਝੁਲਾਅ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਇਨਸਾਫਪਸੰਦ ਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰੜੇ ਇਮਤਿਹਾਨ 'ਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਥਰਤੀ ਉਤੇ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹੇ ਇਸ ਹਕੂਮਤੀ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈ ਜਾਵੇ? ਇਹ ਸੁਆਲ ਹਰ ਪੰਥ-ਦਰਦੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਪੂਰੀ ਬਿੰਦਤ ਨਾਲ ਉਠਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਢਾਈ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਥਕ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਦੇ ਵਾਰ ਸਿਰ ਜੋਤ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੱਕ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਅੱਡ-ਅੱਡ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਬਾਅਦ, ਪੰਥ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲਿਆਂ ਉਤੇ ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਸੀ। 'ਰਿਸ ਨਾ ਕੀਜੇ, ਉਤਰ ਦੀਜੇ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਰਕ ਤੇ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੰਡੇ ਉਤੇ ਤੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਰੱਦ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਮਸਲਿਆਂ ਉਤੇ ਮੋਟੀ-ਠੁਲ੍ਹੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੁਆਲਾਂ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਭਾਰੂ ਰੋਮ ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਨਰੋਟੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉਤੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮਲੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਸੇ ਸੋਚ ਅਤੇ ਰੋਮ ਤਹਿਤ ਹੀ 'ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਵਿਰੋਧੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਦਾ ਬਾਨੂ ਥੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਈ ਸਿਆਸੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਪਰ ਵਿਰ ਵੀ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਦੇ ਝੱਖੜ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸਰਦਾਰ ਜਨਤਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਤੱਦੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਸੀਂ 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਕਦਮ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਹਮਾਇਤ ਜੁਟਾਉਣ ਦਾ ਚੇਤਨ ਸਿਆਸੀ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ” ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੁਆਗਤ ਵੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵੀ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਆਮ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੇ ਪੰਥਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਪੁੱਟੇ ਇਸ ਮੁਢਲੇ ਕਦਮ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਛਾਈ ਹੋਈ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ-ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਨੇ ਆਮ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਅੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਧਕੇਲ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਰੋਹ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਉਬਾਲ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਪੱਲ ਰਹੇ ਇਸ ਲਾਵੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੀਨਿਆਂ ਅੰਦਰ ਘੁੱਟੀ/ਨੱਪੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਾਮਾ ਬਣੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੱਬ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਰੋਹਲੀ ਗਰਜ ਬਣ ਕੇ ਗੂੰਜ ਸਕਣ। ਅੱਡ-ਅੱਡ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਪੰਥਕ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਰਲਵੇ ਉਦਮ ਨਾਲ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ‘ਜਬਰ ਵਿਰੋਧੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’ ‘ਚੋਂ ਆਮ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਸੀ। ‘ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਮ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਸ਼ੰਕੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨ ਪਰ ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਹਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਪੰਥ ਲਈ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਫੁਰਨ ਦੀ ਆਸ ਬੱਝੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਰਬਾਏ ਹੋਏ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੁਲਾਰਾ ਜਿਹਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ‘ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਕੁਝ ਹਲਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿੱਖਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਿਰੋਧ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੱਲੋਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੋਇਆ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ-ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੇ ਪੰਥ-ਦੇਖੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੋਈ ਅਣਰੋਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸਰਦਾਰ ਜਨਤਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਥਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਉਦਮ ਪੰਥ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰਾਸ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ‘ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’ ਬਣਨ ਨਾਲ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਗਏ ਕੁਝ ਸਿਆਸੀ ਨਿਰਣਿਆਂ ਨਾਲ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲੱਗੇ ਉਠੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ‘ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’

ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਆਸੀ ਐਲਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪੰਥ-ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਬੁਖਲਾਹਟ ਭਰੀ ਬੂ-ਦੁਹਾਈ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਪਰ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਲਈ ਸੰਕਟ ਉਦੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਇਹ ਵਾਛੜ ਇੱਕ ਪਾਸਿਓਂ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਣ ਪਈ। ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਨੇ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਉਸਰ ਰਹੇ ਵਜੂਦ ਉਤੇ ਐਸੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਰੋਧ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ? ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗਲਤ? ਇਹ ਸੁਆਲ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਥ-ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਤਾਕਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਜੁਆਬ ਜਾਨਣ ਲਈ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਨ ਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸੰਕਟ :

“ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ” ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਜੋ ਭਾਵਨਾ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਜ੍ਹਾ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫੈਲੀ ਬੇ-ਭਰੋਸਗੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੇ-ਭਰੋਸਗੀ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਜਾਂ ਨਿਰਅਧਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਲੰਮੇ ਅਮਲ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਦੋਗਲੇ ਤੇ ਬੇ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾਰ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਇਸ ਦੋਗਲੇ ਕਰਦਾਰ ਬਾਰੇ “ਜਨਤਕ ਪੈਗਾਮ” ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਵਾਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਸ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। (ਲੋੜਵੰਦ ਪਾਠਕ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ “ਜਨਤਕ ਪੈਗਾਮ” ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੁਲਾਈ '91 ਤੇ ਅਕਤੂਬਰ '91 ਦੇ ਅੰਕ ਦੇਖੋ ਜਾਂ ਸਕਦੇ ਹਨ) ਇਥੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਗੱਲ ਚਿਤਾਰਨੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ (ਰਹੇ) ਹਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬ੍ਰਹਮਣਵਾਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਅੰਦਰ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਰ ਮੋਰਚੇ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿੱਲੀ (ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ) ਉਤੇ ਹੀ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਹੀ ਮੰਜ਼ਲ ਹੋ ਨਿਬੜੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤਾਂ ਤੇ ਗ਼ਦਾਰੀਆਂ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਚੁਪੌਟ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਈਮਾਨ ਤੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਅਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸੇ ਰੋਗ ਨੇ ਮਾਰ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਰੋਗ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜਨ ਵਾਰੀ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡੋਲਦਿਆਂ, ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਤਕਦਿਆਂ, ਜੁਬਾਨ ਤੋਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਈਮਾਨ ਤੋਂ ਗਿਰਦਿਆਂ

ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਮੋਰਚਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਹੋਵੇ, ਪੰਥ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਵੱਟਿਆ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹਰ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਅੰਤ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗ਼ਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਡੋਬਿਆਂ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੜਤ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨ?

ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅੱਖ ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਗਰ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਕੁਰਸੀਆਂ ਲਈ ਮਹਿਜ਼ ਆਪਣੇ ਈਮਾਨ ਤੋਂ ਡੋਲਦਿਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਵਾਣਾ ਵਿੱਚ ਗਰਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਕਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੀ ਕੌਮ-ਭੰਜਨ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਣਵਾਦੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਬੇ-ਗੈਰਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਗਲਵਕਤੀਆਂ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਟਾਊਟਾਂ ਦਾ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਬਰ ਦਾ ਕੁਹਾੜਾ ਵਾਹੁਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ 'ਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਝਿਜਕ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨ?

ਟੁੱਟੀ ਗੰਢਣ ਦੀ ਗੱਲ :

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਕੁਝ ਵਰਗਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਛ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਕੁਝ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਅੰਦਰ ਆਈ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਕਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਰੋਲ ਤੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ -

ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ 'ਚ ਆਈ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਝੂਠੀ ਨਹੀਂ? ਜੇਕਰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਪੈਂਤੜੇ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਬੇ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਗੱਲ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਉਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਥੇ ਗੱਲ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਨਾਹਾਂ ਉਤੇ ਪੋਚਾ-ਪਾਚੀ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਾਂ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ਾਣ ਨਾਲ।

ਕਮਾਏ ਹੋਏ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੀਸਰਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ। ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪਹਿਲੇ ਨੁਸ਼ਖੇ (ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿਆਸੀ ਹਾਲਤ ਅੰਦਰ ਆਏ ਪਲਟੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦੋ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਵੱਡੇ ਪਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਟਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਤਰਫ਼ੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦੋਨੋਂ ਤਰਫ਼ੀਆਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵੱਡੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਧਿਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਨੇਕਨੀਅਤੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਲਈ ਵੱਧ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਖੁਭੀਆਂ ਬਿਲਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਲਈ, ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਾਫ਼ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਸਵੇ-ਪਤਚੋਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆਂ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ, ਜਾਂ ਖਾਤਕੂ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਉਤੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਦਿਲੀ ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਕਹੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਕੁਝ ਵਰਗਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸੁਰ ਤਾਂ ਬਦਲ ਲਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵੀ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ? ਇਹ ਸੁਆਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘੁੰਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਰੋਲ ਬਾਰੇ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਚੁੱਪ ਮੌਜੂਦ ਸ਼ੀਕਿਆਂ ਦੀ ਮੇਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇ ਰਹੀ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਜੇਮੀ ਇਹ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖੁਰਚੀ ਜਾਂਦੀ, ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਮਨਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਕੌਮ ਲਈ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਤਤਪਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅੱਗੇ ਖਲੋਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਕੋਲੋਂ ਚੋਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਕੇ ਲੰਘਣਾ ਨਾ ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਜਿੰਨਾ ਨਿਰਫਲ ਹੈ, ਉਨਾ ਹੀ ਬੇਕਿਰਕ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਜਾਂ ਫਰੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਪੁੱਗ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬੁਰੀ ਗਤ ਬਣਾਈ ਹੈ।

ਸੋ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਕੋਲੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਰਮਾਂ ਦਾ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇਮਨ ਨਾਲ ਇਕਥਾਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਟਿਆ ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਕਦਮ ਪੰਥ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਅਤਿੱਕਾ ਬਣੇ ਹੋਏ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸੰਕਟ' ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਕਾਰ ਘਟਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਸਗੋਂ ਇਉਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੁਰੀ ਹੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਬਹਾਲ ਕਰ

ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਆਇਆ ਹੋਇਆ ਮਾਣ ਮੁੜ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਫੁਲੇ ਬੇਰਾਂ' ਨੂੰ ਚੁਗਣ ਦਾ ਇਹ ਮੌਕਾ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਨਿੱਜੀ ਹਉਮੈ ਜਾਂ ਫੋਕੇ ਵਕਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੜੱਲੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁੱਧ ਧੋਤੇ ਸਾਫ਼ ਮਨ ਲੈ ਕੇ ਪੰਥ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼-ਗੁਜ਼ਾਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਖਾਤਕੂ ਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ :

ਉਪਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵੱਲੋਂ 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤਾਂ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ' ਆਪਣੇ ਗਿਰਵਾਨ ਅੰਦਰ ਵੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਘਾਟਾਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ-ਪਤਚੋਲ ਇੱਕ ਢਾਹੁ ਅਮਲ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜਬਰ ਵਿਰੋਧੀ ਜਨਤਕ ਲਹਿਰ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਪੰਥਕ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਕਿਸੇ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਦੇ 'ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਿਮਾਗ' ਦੀ ਉਪਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਲੰਮੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਦੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਵਿੱਤ ਮੁਤਾਬਕ ਜੁਝਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਕੁਝ ਪੰਥ-ਦਰਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਤਤਪਰ 'ਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਨਿਰਮਲ ਵਿਚਾਰ ਸੀ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਮੌਕੇ ਕੁਝ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਲਿਖਤੀ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ 'ਚ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਖਾਤਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦੋਨੋਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਮੌਕੇ ਭੇਜੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਉਘੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜ਼ਾਤੀ ਚਿੱਠੀ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਸਿਆਸੀ ਸਮਝ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨੇ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ।

ਜੇਕਰ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ 'ਪਰੇਰਨਾ' ਅਤੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਨਾ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਮਲੀ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਟ ਸਕਦਾ।

ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਉਤੇ ਬਜ੍ਹਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਂਗਲ ਚਰੂਰ ਉਠਾਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪਤਚੋਲ ਢਾਹੁ ਨਹੀਂ, ਉਸਾਰੂ ਸੁਝਾਅ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚੋਂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਢਾਲਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਲੋੜ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸਾਫ਼ ਬਲਕਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੇ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਅਸੂਲਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਕਿਆਈ ਦੀ ਠੁੱਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਵਧਾਉਣ ਮੌਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੋਜੀਸ਼ਨਾਂ ਉਤੇ

ਕੋਈ ਲਚਕ ਦਿਖਾਉਣ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਬਾਰੇ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੋਜੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਡੋਲ ਨਿਹਚਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰਲੇ ਉਸ ਕਮਜ਼ੋਰ-ਪੇਰੇ ਰੁਝਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵਕਤੀ ਸਿਆਸੀ ਲਾਹਿਆਂ ਦੀ ਲਲਚਾਵੀ ਧੂਹ ਹੇਠ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਹੀ ਧੁੰਦਲਾ ਕਰ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਇਹ 'ਸਖਤ ਪਰ ਲਚਕਦਾਰ' ਪਹੁੰਚ ਹਕੂਮਤੀ ਜਬਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਇਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਆਸ ਬੰਨਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਖਾਤਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈ ਆਪਣੀ ਇਸ ਦਰੁੱਸਤ ਪਹੁੰਚ ਉਤੇ ਗੱਡਵੇਂ ਪੈਰੀਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਕਾਰਨ ਵਾਜਬ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਵੇਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਅਮਲ ਅੰਦਰ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਪੁੱਟੇ ਹੋਏ ਕਦਮ ਵਾਪਸ ਵੀ ਮੋੜਨੇ ਪੈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਚੁੰਮੇਵਾਰ ਤੇ ਸਿਖਾਦਰੂ ਰਵਈਆਂ ਸਾਰੇ ਅਮਲ ਦੀ ਟੀਮਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਮਲ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਰਹੀਆਂ ਘਾਟਾਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਕਬੂਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੀਤੇ ਉਤੇ 'ਮਿੱਟੀ ਪਾਉਣ' ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਘਾਤਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਲਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਲੈਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ 'ਮਾਂਚ' ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ 'ਛਾਈ' ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਖਾਤਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅੱਗੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਨਿਮਰ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਪੜਚੋਲੀਆਂ ਮੁਲੰਕਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ 'ਚੋਂ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦੇ ਸਬਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ।

ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਤੁੱਛ ਬੁੱਧੀ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਭਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਇਹ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਦੁੱਡਣ ਅਤੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਨਾ ਸੱਖਾ ਨਾ ਐਖਾ' ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ।

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਗਤੀ ਅਮਲ:

ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਸਤ ਅੰਦਰ ਦੋਸਤੀ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲੰਗੇ-ਜੜੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲ ਫੇਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਲ੍ਹ ਦੋਸਤ ਸੀ ਉਹ ਅੱਜ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਜ ਦੋਸਤ ਹੈ ਉਹ ਭਲਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਦੋਸਤੀ 'ਚ ਬਦਲਣਾ ਐਨਾ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਜਦ ਦੋਨੋਂ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖੂਨ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਵਹਿਣ ਵਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਦਰਾੜਾਂ ਨੂੰ

ਮੋਟਣ ਦਾ ਅਮਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਦੁੱਭਰ ਤੇ ਜ਼ਖਮ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਮਲ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕਸਾਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵੱਧਦਾ। ਇਸ ਅੰਦਰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਵੱਡੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵੱਧਕੇ ਦੋ ਕਦਮ ਪਿਛਾਂਹ ਵੀ ਹਟਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਣਕਿਆਸੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਉਲਝਣਾਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆ ਪੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੀ ਹੀ ਸੂਝ-ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਬਰੀਕ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਪੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਡੇ ਚੁਗਣ ਵਰਗੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਬਰ ਅਤੇ ਕੌਮਲਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਗਤੀ-ਅਮਲ (Dynamics) ਨੂੰ ਇਸੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਨਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਢਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਹੀ ਨਕਾਰਦੇ ਹੋਣ। ਪਰ ਨਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਢਾਲਿਆ ਕਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਸੁਆਲ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਵਖਰੇਵੇਂ ਤੇ ਗੰਧਲਪੁਣਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਸਾਲਟ ਰਾਈਫਲਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਖੜਾ ਹਨ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਖੂਨ ਦਾ ਐਡਾ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਤੇਅ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਹਰ ਰਿਸ਼ਮ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਤੇ ਐਤਿਆਚਾਰ ਝੱਲ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬਾਰੇ ਦੁਬਿਧਾ ਤੇ ਡਾਵਾਂਡੋਲਤਾ ਕਿਉਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ? ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਖਾਤਕੂ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣ ਜਾਂ ਛੱਡ-ਛਡਾਅ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਢੰਗ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਲਚਕਦਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਈ ਪੁਰਅਮਨ ਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਸੀਮਾ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖਾਤਕੂ ਆਪਣੀ ਸਖਤਾਈ ਅੰਦਰ ਨਰਮਾਈ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੀ ਜਾਰੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਵਲੋਂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਲਈ ਸੁਝਾਇਆ ਇਹ ਅਧਾਰ ਐਨ ਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾਂਹ ਹਟਕੇ ਏਕਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਿਛਾਂਹ ਲਿਜਾ ਸੁੱਟਣ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਨਿਬੜੇਗੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੱਥਲ ਭੂਸੇ ਹੋਰ ਵੱਧਣਗੇ ਅਤੇ ਖੁਦਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਰਗੇ ਰੁਝਾਣਾਂ ਦੇ ਫੈਲਰਣ-ਪਸਰਣ ਲਈ ਆਧਾਰ ਮੋਕਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਹਿੱਸੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਵਲੋਂ ਖਿੱਚੀ ਇਸ ਲਕੀਰ ਤੱਕ ਵੱਧਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਜਾਂ ਤੰਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ (Voluntarily) ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਆਸੀ ਅਖਾੜੇ 'ਚ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਹੋ

ਜਿਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ-ਦਿਲ ਤੇ ਖੁਦ ਪ੍ਰਸਤ (ਕੈਰੀਅਰਿਸਟ) ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਲ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਲੋੜ। ਹੁਣ ਲੋੜ ਸਿਰਲੱਥ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਨੀਵੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਲੋਭਾਂ 'ਚ ਘਿਰੇ ਨਖਿੱਧ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਰਿਣਾਇਕ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਰੋਟਕ ਸੁੰਨੀ ਜਾ ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਬਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਸਿੰਜੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਿਰਲੱਥ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਘਾਟ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਬੜਾ ਨਿੱਗਰ ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਢਾਲਣ ਦਾ ਆਨੰਦਪੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਇਹ ਅਮਲ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਤਣ-ਪੱਤਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦਾ ਅੱਧ-ਪਰੋਪੀ ਗੱਲ ਹੀ ਮੰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਅੱਧ ਮੰਨੇ ਚਿੱਤ ਨਾਲ ਹੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸੰਕਟ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਇਸ ਅਮਲ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੁੜ ਖੜੋਤ ਤੇ ਤਣਾਅ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਲੋੜ 'ਚੋਂ ਇਹ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਲੋੜ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਮਲ ਦੇ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਮਲ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਹਿਜ-ਪੱਧਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਇਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਠੰਢੇ ਤੌਤੇ ਦੌਰਾਂ 'ਚੋਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਲ ਛੱਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਲੋੜ ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਚਿਆਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਖੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ।

ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰੁੱਖੀ ਪਹੁੰਚ:

ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰਵਿਰੁੱਧ ਜਾਨਦਾਰ ਜਨਤਕ ਲਾਮਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਸੁਲਝੀ ਹੋਈ ਸਿਆਸੀ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਪਹੁੰਚ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਧਮਕੀ-ਨੁਮਾ ਹਦਾਇਤਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿੱਧਰੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਮੌਕੇ ਸੰਤੁਲਤ ਸਿਆਸੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਈ ਜਾਪਦੀ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਹਿ ਕੇ ਨਕਾਰਨ ਮੌਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਬਦਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਇਕਪਾਸਤ ਤੇ ਨਕਾਰੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁੱਢ 'ਚ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਲੋੜ 'ਚੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਕ 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਇਸ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਕੌਲ ਇਸ ਦਾ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਬਦਲ ਕੀ ਹੈ? ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਬਦਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕਨਸੇਅ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਿਆਸੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ? ਸਿਆਸੀ ਅਮਲ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਮਲ

ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸਹਾਈ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦਰੁਸਤ ਸਿਆਸੀ ਰਣਨੀਤੀ (Political strategy) ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। 'ਬੰਦੂਕ' ਇਸ ਸਿਆਸੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੀ ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉੰਨਾ ਚਿਰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬੋਕ-ਰੂਪ 'ਚ ਅਪਣਾਈ ਪਹੁੰਚ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਗੀਰ ਸ਼ੰਕੇ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੈਂਬਰ 'ਗਦਾਰ' ਜਾਂ 'ਪੰਥ-ਦੋਖੀ' ਨਹੀਂ ਹਨ। 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨਮਾਣਯੋਗ ਹਸਤੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਪੰਥਕ ਕਾਜ ਨਾਲ ਵਚਨਬੱਧਤਾ (ਕਮਿਟਮੈਂਟ) ਥਰੇ ਕੋਈ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਹਸਤੀਆਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਹੋਣ ਮੌਕੇ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਬਿਗਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਸਿੱਖ ਤਹਿਜੀਬ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਹੋਰਨਾਂ ਪੰਥਕ ਹਲਕਿਆਂ ਨੇ ਵੀ 'ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ' ਵਿਰੁੱਧ ਖੂਬ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਬੜੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਲੱਛਣ ਤਾਂ ਖਾੜਕੂ, ਅਰਧ ਖਾੜਕੂ ਜਾਂ ਅਖੌਤੀ ਖਾੜਕੂ ਸਫਾ ਅੰਦਰ ਫੈਲੀ ਸਿਧਾਂਤਹੀਣਤਾ ਤੇ ਤੰਗਦਿਲ ਸੋਚਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਅੱਤ-ਅੱਤ ਰੂਪ ਤੇ ਬਹਾਨੇ ਭਾਲ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੱਲੇ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਨਿੱਗਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਕਈ ਵਾਰ ਬੋਕ-ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮਹਿਜ਼ ਜਾਤੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਉਮੈ ਈਰਖਾ ਜਾਂ ਸਾੜਾ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀ ਬੇਲੋੜੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਬੇਵਾਇਦਾ ਵੀ।

ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਮਸਲਾ :

ਇਹ ਕਥਨ ਆਮ ਹੀ ਸੁਣਕ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਬਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਨਿਰਣਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਿਕਵਾ ਸ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੈ।

ਖਾੜਕੂ ਧਿਰ ਬਾਰੇ ਬਣੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਪੂਰੀ ਸੱਚੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕ ਵਾਢਿਓਂ (Indiscriminate) ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਜਨਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੱਪ ਹੋਈਆਂ

ਹਨ। ਕੁਝ ਤਾਕਤਾਂ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਰਗਰਮੀ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਾਈ। ਅਕਸਰ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਉੱਤੇ ਗੁੱਸਾ ਉਦੋਂ ਨਾਜ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗਹਿਰੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦੀ ਬੇਅ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਦੀ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ, ਉਹ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਸੀਂ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿੱਢੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿੱਨੇ ਹੀ "ਜਨਤਕ ਮਿਸ਼ਨਾਂ" ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਕੋਲੋ-ਕੋਲੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਗਿਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉੱਥੇ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਇਹ ਕੋਲ ਹੁਣ ਓਹਲੇ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਹਰ ਵਾਰੀ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤੀ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਫੇਲ੍ਹ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸਸਤੀ ਅਤੇ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਦੀ ਇਸ ਹਕੀਕੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਜਾਇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸਿੱਧਤ ਨਿਰਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਥਾਵੇਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਹੈ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਜਾਂ ਸਖਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਜਾਂ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਉਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਝੱਟ ਇਹ ਟਕਰਾਅ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਸਖਸੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਕੋਈ ਟਕਰਾਵਾਂ ਸਿਆਸੀ ਮਨਸ਼ਾ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਅੰਦਰ ਉਤਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਕੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਨਤਕ ਸਰਗਰਮੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੱਖੜਦੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਮੂਲੀ ਹੀ ਹੋਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਸਿਆਸ ਗਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਖਾਤਕੂ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਨਹੀਂ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਲੜਨ ਵਾਲੀ ਹਰ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ, ਵੱਧ ਜਾਂ ਘੱਟ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਲੜ ਰਹੀ ਧਿਰ ਉਸ ਵਲੋਂ ਡੋਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਲਹੂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤ ਅਨਸਰ ਨੂੰ ਵੱਟਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਵੱਟਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਸੱਚ-ਸੁੱਚ ਅਤੇ ਸਿਰਲੱਥ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਹਰ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਛਿੜੀ ਹੋਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਜਾਬਰ ਹਾਲਤਾਂ ਹੇਠ ਸੱਚ-ਸੁੱਚ ਤੇ ਸਿਰਲੱਥ ਵਿਅਕਤੀ ਰੂਪਸ਼ ਸਵਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਿਮਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਨਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਪਰਪੱਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਤਿ ਦੀਆਂ ਜਾਬਰ ਹਾਲਤਾਂ ਹੇਠ ਵੀ ਜਨਤਕ ਵਰੰਟ ਉੱਤੇ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤਰਕੀਬ ਘੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਲੜ ਰਹੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਵਰੰਟ ਉੱਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਮੌਕੇ ਮਾਨਣ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਨਤਕ ਤਾਕਤਾਂ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ ਲਾਹਾ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਦੀਮਾਨ ਪੱਖੋਂ ਕੱਚੇ ਤੇ ਕਿਰਦਾਰ ਪੱਖੋਂ ਬੜੇ ਹੌਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰ ਲਈ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਗਿੱਦਤਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਾਣ ਬੜਾ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ। "ਸ਼ੇਰਾਂ" ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਾਣ ਬੜਾ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ। "ਸ਼ੇਰਾਂ" ਦੀ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ "ਗਿੱਦਤਾਂ" ਦਾ ਇਹ ਹੋਵਾਪਣ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ "ਗਿੱਦਤ" ਆਪਣੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਪੁਆਤਾ ਬੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਪੱਖੋਂ ਕੱਚੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ, ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਅੱਖੜ ਵੰਗ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਡੁਰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਖਰੀਆਂ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ "ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ" ਵਾਲੇ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਅੱਖੜ ਪਹੁੰਚ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਫੈਕਟਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ। ਖਰੀਆਂ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੋਗ, ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਅਤੇ ਸੁਡੀਲ ਕਿਰਦਾਰ (Sound character) ਵਾਲੇ ਜਨਤਕ ਥਾਰਕੁੰਨਾਂ ਤੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਗੱਲ ਨਿਰੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਖਾਤਕੂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ। ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਤੋਰਿਆ ਕੀਹਦੇ ਆਸਰੇ ਜਾਵੇ? ਅਸਲੀ ਖਾਤਕੂ ਧਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੁਲਸ ਦਾ ਜਿਸ ਕਦਰ ਦਬਾਅ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਮਲ 'ਚ ਪਾ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਬਣ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਇੱਕ ਗੁਣ ਵਧੀਆ ਸਟੇਜੀ ਕਲਾਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕਿਰਦਾਰ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਬੜੇ ਹੀ ਹੌਲੇ ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤ ਹਨ। ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਚੌਧਰ ਚਮਕਾਉਣ ਅਤੇ ਸਸਤੀ ਸੋਹਰਤ ਖੱਟਣ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਲਾ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਜਨਤਕ ਅਮਲਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੜ੍ਹ ਪੂਰੀ ਠੀਕ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਥੇ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਣਾ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜਨਤਕ ਵਰੰਟ ਉੱਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਸਭਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੰਡਣ ਜਾਂ ਰੱਦਣ ਦੀ ਸਮਝ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਗੁਣਾਂ ਪੱਖੋਂ ਚੰਗੇ ਤੇ ਮਾੜੇ, ਨਿੱਗਰ ਤੇ ਹੌਲੇ, ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ

ਤੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨਿਖੇੜੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਹੀ ਕਾਜ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਬਾਰੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਘਾਟਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਕੋਣ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹਨ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹਕੀਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮੇਦਾਨ-ਜੰਗ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਅਸਵਾਰਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਜਥਾੜਿਆਂ ਦੀ ਕਸਰਤ ਲਈ (Hobby ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ) ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਮਲੰਕਟ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਥੁੱਝ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ

‘ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸੰਕਟ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਜੋ ਨਿਰਣੇ ਕੱਢ ਸਕੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹਨ :

(ੳ) ਪੰਥ ਦੀ ਅਜੇਕੀ ਦਸ਼ਾ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਦੂਰੀ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮੋਟਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋੜ ਵੀ।

(ਅ) ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬਾਰੇ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ੀਸ਼ਨ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਜਮਹੂਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ੲ) ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਕੋਲੋਂ ਸੱਚੇ ਮਨ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(ਸ) ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ., ਤੇ ਸੀ.ਪੀ.ਐੱਮ. ਵਰਗੀਆਂ ਪੰਥ-ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸੀ ਸਬੰਧ ਤੋੜਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹੇ ਆਮ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਹ) ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਬਿੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣ।

(ਕ) ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੰਥ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਆਗੂ ਅਹੁਦਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨ।

(ਖ) ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਨਤਕ ਅਮਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਤਰਵੀਂ ਸਮਝ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮਝ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਇਤਤਾ ਨਾਲ ਡਟਣ।

(ਗ) ‘ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ’ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਠੱਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਰੂਪ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਬਕਾਇਦਾ ਰੂਪ 'ਚ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

-25 ਅਕਤੂਬਰ, 1991

‘ਪੈਗਮ ਗੁਰੱਪ’ ਦੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਤੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ

ਜਨਤਕ ਪੈਗਮ ਮੰਜੂਦਾ ਰੋਗੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਨਰੋਇਆ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਫਰਨਬੱਧ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਿਘਰਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਨਰੋਈਆ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹੀ ਨਰੋਈ ਕੌਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਰਲੇ ਖੋਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅੱਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਨਵੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਦਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੈਗਮ ਗੁਰੱਪ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਤੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ, ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਗੇ।

1. ਸ਼ਰਾਬ ਜਰਦਾ, ਬੀਤੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਨਾਵਟੀ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
2. ਸਮਾਜੀ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
3. ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੀਰ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ ਸਮੇਂ ਮਿਸਾਲੀ ਕਿਰਦਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਨੁਕਰਾ ਦੇਣ।
4. ਹਰ ਵਕਤ ‘ਮਨ ਲੀਣਾ ਮਰ ਉੱਚੀ’ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਿਆ ਜਾਵੇ।
5. ਜਾਤ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ‘ਮਹੁਰਾ’ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਬਿਤ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।
6. ਕਿਸੇ ਦਲਿਤ ਵੀਰ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਹਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।
7. ਵਿਦਿਆ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਸਮੇਂ ਨਾ ਆਪ ਨਕਲ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਕਲ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
8. ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਦਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ, ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਿਆਸੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ

ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਜ਼ਿੰਬਾਬਵੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਘਾਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨੀ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਲੇਖ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿਸਿਮਾ ਰਾਓ ਵਲੋਂ ਉੱਥੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਲਈ ਗਈ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਨਰਿਸਿਮਾ ਰਾਓ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਿੱਤੀ ਹਾਸੇਹੀਣੀ ਦਲੀਲ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਉਲਟ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ।

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਜਿਹਨਾਂ 'ਚ ਲਿਖਣ ਬਿਲਟ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਪ੍ਰੇਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੁੱਖ ਹਨ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਲੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਕਦਮ ਹਾਸੇ-ਹੀਣੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰ ਨਰਿਸਿਮਾ ਰਾਓ ਇੱਕ ਪੱਖੋਂ ਦਰੁੱਸਤ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਘਾਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸਨੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਅੱਡੇ-ਅੱਡ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਸਵੈ ਮਾਣ ਨੂੰ ਕੁਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਦਲਿਤਾਂ ਨਾਲ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਰਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ, ਅਰਧ ਫੌਜੀ ਦਲ ਤੇ ਪੁਲਸ ਪੰਜਾਬ ਕਬਜ਼ੀਰ, ਆਸਾਮ, ਨਾਗਾਲੈਂਡ 'ਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਰਜਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ 'ਚ ਕਤਲ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ 'ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਰਹੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਹਰਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਢਾਹੁਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ

ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਯੂ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਭਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਅਤੇ ਢੀਠਤਾਈ ਨਾਲ ਸਥਾਪਤ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾ ਕੇ ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਲਈ

ਰੱਸ ਪੇੜੇ ਵੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਬਹਾਨਾ ਇਹ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ 'ਚ ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਰਖ ਤੋਂ ਮੁਰਖ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਬਾਬਰੀ ਮਸੀਤ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ 'ਰਾਮ ਮੰਦਰ' ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਅਸਲ ਮੰਤਵ 'ਰਾਮ ਮੰਦਰ' ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਤੇ ਮੁਸਲਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸਵੈਮਾਣ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨ ਭੜਕਾ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨੰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਲਈ ਰਾਹ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

'ਰਾਮ ਮੰਦਰ' ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਮਸੀਤ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਮੰਦਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰੀਦ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਮੰਦਰ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਥਾਂ ਪੱਧਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੜਾ ਮਕਸਦ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਸਵਪਨ ਦਾਸ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਇਹ ਲੇਖ 'ਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਦੇਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹੀ ਵੱਖਵਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਜੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਮੁੜ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਅਯੁੱਧਿਆ ਵਿੱਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸੀਤ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ। ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੌਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭਾਰਤ 'ਚ ਵੱਸਦੀਆਂ ਅੱਡੇ-ਅੱਡ ਭੇਦ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਪੁੱਠ ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੰਗ ਰਹੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਟਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੰਦਰ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਅਸਲ ਮੰਤਵ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

ਸ: ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ

ਦਿੱਲੀਓਂ ਅਯੁੱਧਿਆ ਜਾਂਦਿਆਂ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ ਦੇ ਕੋਲ ਯੂ.ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ: ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ: ਮਾਨ ਦੇ ਅਯੁੱਧਿਆ 'ਚ ਦਾਖਲੇ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦੂਹਰੇ ਮਿਆਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਆਪਣੀ ਫਿਰਕੂ ਰੱਬ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਭੜਕਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਆਗੂ ਹੈ ਪਰ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਆਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜਿਤਾਉਣ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੂਹਰੇ ਮਿਆਰ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਸ: ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਸ: ਮਾਨ ਨੇ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਬਾਬਰੀ ਮਸੀਤ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕਨਵੀਨਰ ਤੇ ਜਨਤਾ ਦਲ ਦੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਹਾਬੁਦੀਨ ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂ ਸੁਲੇਮਾਨ ਸੇਟ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਈ। ਇਸ ਫੋਟੋ 'ਚ ਸ: ਮਾਨ ਤੇ ਸੁਲੇਮਾਨ ਸੇਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਇੱਕ ਕਿਰਪਾਨ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਇਹ ਫੋਟੋ ਛਪਦਿਆਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਤੂਫਾਨ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਾਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬੱਖਲਾ ਹੀ ਗਈ। ਲਗਭਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਫੋਟੋ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲੇਖ ਲਿਖ ਮਾਰੇ। ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਛੱਪਦੀ ਅਖਬਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਨੇ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, "ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਰਪਾਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਅਰਥ ਹੋਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।" ਹੈ ਨਾ ਧੱਕਤ ਦਲੀਲ। ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ। ਹਿੰਦੂ ਆਗੂ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜ ਕੇ ਧਮਕੀਨਮਾ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਪਰ ਜੇ ਫੋਟੋ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਆਗੂ ਕਿਰਪਾਨ ਫੜ ਕੇ ਫੋਟੋ ਵੀ ਖਿਚਵਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਨ ਤੇ ਸਈਅਦ ਸ਼ਹਾਬੁਦੀਨ ਆਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।" ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜੀ ਕਿਰਪਾਨ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀਆਂ ਛਿੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸ ਫੋਟੋ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਸਵੇਮਾਣ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਿਰਪਾਨ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਨਾ ਫੜ ਲੈਣ।

ਭਾਈ ਜਟਾਣੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਨੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ

ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲਸ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਅੰਸ਼ 17 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ 'ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ' ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਛਪੇ ਹਨ। ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਜ਼ਿੰਨਾ ਕੁ ਹਿੱਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਛਪਿਆ ਹੈ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਪੁਲਸ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਸਨਸਨੀਖੇਜ਼ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰ ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੋਗਟੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁੱਖ ਤੱਥ ਉੱਭਰਦੇ ਹਨ:

1. ਬੱਬਰ ਖਾਲਸਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਖਾਤਕੂ ਆਗੂ ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਤਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਸ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਇਆ।

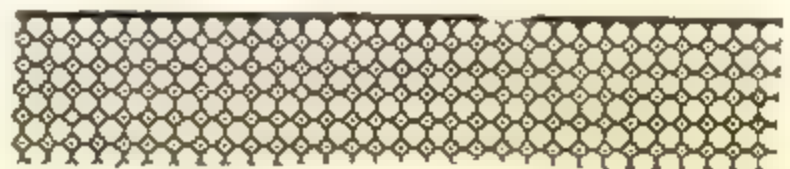
29 ਅਗਸਤ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ 'ਤੇ ਜਾਨ ਲੇਵਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਹਮਲੇ 'ਚ ਬਚ ਗਿਆ ਜਾਣਕਾਰ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਜੀਪਾਂ ਭਰਕੇ ਜਟਾਣੇ ਭੇਜੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣੇ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾਦੀ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਮੀ, ਮਾਮੀ ਦੀ ਧੀ ਅਤੇ ਪੋਲੀਓ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਚਾਰ ਸਾਲਾ ਮਾਮੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਰੋਪੜ ਪੁਲਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਰੋਟੇ 'ਚ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਾ ਕੁੱਝ ਅਣਪਛਾਤੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਕੁੱਝ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਸ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਡੀ.ਐਸ. ਮਾਂਗਟ ਨੇ ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, "ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਸ ਨੇ ਇਹ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਲਸ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਨ।"

ਇਸ ਚਿੱਠੀ 'ਚ ਜੋ ਦੂਜਾ ਤੱਥ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੇ ਮੁਹਾਲੀ ਵਾਸੀ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ। ਉਸ 'ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਰ ਗਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰੋਪੜ ਪੁਲਸ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦੇਵੇ ਕਿ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲੋਆ ਐਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੱਠਾ ਜਾਂਦਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਮਲੋਆ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 22 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਥਾਣੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਮ ਗਾਰਡ ਜੁਆਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਮੇਤ 3 ਸਿਪਾਹੀ ਜਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸੇ ਚਿੱਠੀ 'ਚ ਤੀਜਾ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਸਥਿਤ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾੜਨ ਦਾ ਨਾਟਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਹੰਮਦ ਮੁਸਤਫਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗੁਆਰਾ ਅਤੇ ਖੋਜ ਪਤਤਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੱਗ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੇ ਖੁੱਦੇ ਲੁਆਈ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਖਾਤਕੂਆਂ ਸਿਰ ਮੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇਉਂ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਸ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਅੰਧੇਰਗਰਦੀ ਮਚਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕਿਵੇਂ ਪੁਲਸ ਅਫਸਰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਢਾਦਾਂ ਲਈ ਡਰਾਮੇ ਰਚਦੇ ਹਨ? ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਇਨਸਾਫ ਨਾ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਫ਼ੌਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਰੋਪੜ ਦੇ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਪੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਸ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਜਾਂਚ ਪਤਤਾਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।

ਬੈਂਕਾਂ ਖਾੜਕੂ ਰੋਹ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਿਉਂ ?

ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ

ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੇ, ਇੱਕੋ ਹੀ ਰਾਤ, 30 ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਰਾਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਐਕਸ਼ਨਾਂ ਨੇ, ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਭਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਐਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲਗਭਗ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਠਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਚਟਹਾਰ ਦਲੀਲਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕੜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਬੈਂਕਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਢਾਹ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਐਮ.ਏ, ਐਮ.ਐਸ.ਸੀ. ਅਤੇ ਐਮ.ਫਿਲ (ਇਕਨਾਮਿਕਸ) ਦੇ ਥੀਸਿਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਮਾਈਕਰੋ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੋਲੀ। ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਸੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸੱਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੋਮੀਨਾਰ ਹਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਖ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਐਕਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੁਬਾਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਬੱਚਾ-ਬੱਚਾ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਢੰਗ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ 20 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਸਨਅਤ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੋੜੇ-ਬੋੜੇ ਸਰਮਾਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਅਗਾਂਹ ਸਨਅਤ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਰਮਾਏ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਨਅਤ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ। ਇੱਥੇ ਬੈਂਕਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਰਮਾਏ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਨਅਤ, ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਸੱਟ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ

ਪੱਛਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬੈਂਕਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਿਰੀਆਂ ਜੋਕਾਂ ਹਨ।

ਬੈਂਕਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਲਗਭਗ 60 ਫੀਸਦੀ ਪੰਜਾਬ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ 60 ਫੀਸਦੀ ਸਰਮਾਏ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਢੰਗ ਦਾ ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ-ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਗੱਲ ਵੱਧ ਸਾਫ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 'ਰੀਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ' ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੇਠਲੇ ਚਾਰਟ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਮਾਰੋ। ਇਸ ਚਾਰਟ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਗਈ ਫੀਸਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਜ	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
ਪੰਜਾਬ	33	41	43	38	37	42	37
ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ	76	82	81	72	70	69	63
ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ	83	84	87	86	82	76	72
ਕਰਨਾਟਕ	88	89	94	100	98	83	81
ਕੇਰਲਾ	70	70	71	71	67	61	61
ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ	110	105	104	100	110	96	94
ਦਿੱਲੀ	53	75	48	92	138	123	112

ਇਸ ਚਾਰਟ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਬੈਂਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸਰਮਾਇਆ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਥੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਕਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੇਰਲਾ, ਕਰਨਾਟਕ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਉਥੇ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਬੈਂਕਾਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸਰਮਾਇਆ ਖਿੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਲਟੀ ਹੀ ਗੰਗਾ ਵਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤਾਂ ਬੈਂਕਾਂ 60 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਮਾਇਆ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਨਅਤ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਪਾਰ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਫੌਰੀ ਬਦਲਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੇ ਗੁੰਜਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਤਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ

ਮਾਤਾ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ

ਮਾਤਾ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਮੋਹਾਲੀ ਆਪਣੀ ਸੰਸਾਰਕ ਯਾਤਰਾ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਭਾਈ ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਨ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਗੁਣ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਜੁਝਾਰੂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਦੇ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਿਸ ਮਿਤੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸਮੇਂ ਇਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਅਗਵਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਨਾ ਸਮਾਂ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ? ਉਹ ਜਿੰਦਾ ਬਾਹਰ ਆਉਣਗੇ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅਡੋਲ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਗਜਿੰਦਰ ਨੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਉਹੀ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜਹਾਜ਼ ਅਗਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹਾਥ ਤੋਂ ਤੁਰਨੋਂ ਕਿਉਂ ਰੋਕਦੀ? ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਪਤਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਨਾਉਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਗਰਮ ਖਿਆਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮ ਖਿਆਲੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਪੁਲਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਅਜੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਲਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਰੌਰ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਅਦਾਰਾ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮਾਤਾ ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰਮਾਇਆ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਟਿੱਡ-ਫੁਰਤੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚਲਦੀਆਂ ਬਣਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਆਪੇ-ਆਪਣੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਬੱਕਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੰਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਜੇਕਾਂ ਚੰਬੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ, ਬੀਮਾ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ, ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ ਇੰਦਰਾ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ, ਕਿਸਾਨ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰਆਦਿ ਯੋਜਨਾਵਾਂ। ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬਚਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਜੇਕਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਗਜ਼ਲ

ਦੇਵ ਰਾਊਕੇ

ਜੀਣ ਲਈ ਖੁਦ ਲੜਨਾ ਸਿੱਖੇ
ਜ਼ਬਰ ਅੱਗੇ ਅੜਨਾ ਸਿੱਖੇ।
ਮਹਿਕ ਮੁਨਾਰੇ ਬਰ-ਬਰ ਕੰਬਣ,
ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਘੜਨਾ ਸਿੱਖੇ
ਆਉ ਯਾਰੇ ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗੂੰ,
ਸ਼ਮਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਸੜਨਾ ਸਿੱਖੇ।
ਮੇਰੇ ਯਾਰੇ ਐ ਦਿਲਦਾਰੇ।
ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਘੜਨਾ ਸਿੱਖੇ।
ਜੇਕਰ, ਹੈ ਇਖਲਾਕ ਬਣਾਉਣਾ,
ਸੱਚ ਦਾ ਪੱਲੂ ਫੜਨਾ ਸਿੱਖੇ।
ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪਣਾ ਯਾਰੇ,
ਆਪ ਮੁਕਦਰ ਘੜਨਾ ਸਿੱਖੇ।
ਚਾਨਣ ਬਿਨ ਹਰ ਬਸਤੀ ਨੇਹੀ
ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸਿੱਖੇ।
ਫਿਰ ਚੁੰਮਣਗੀਆਂ ਪੈਰ ਬਹਾਰਾ
ਪੱਤਝੜ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੜਨਾ ਸਿੱਖੇ।
ਐ 'ਦੇਵ' ਬਿਗਾਨੇ ਖਾਤਰ ਵੀ
ਹੱਸ ਕੇ ਸੁਲੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸਿੱਖੇ।

ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ (1914-18) ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਥਾਂ ਅਕਬਰ ਅਲਾਹਾਬਾਦੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ :

ਕਦਮ ਜਰਮਨ ਕਾ ਬੜ੍ਹਤਾ ਹੈ।

ਫ਼ਤਿਹ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਕੀ ਹੋਤੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕੱਲ ਭੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਰਮੁਲ ਜਾਂ ਅੱਧ-ਬੂਠੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਜ਼ੀਰ, ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ-ਨਵੀਸ ਇਹ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੋਰਚਾ ਵੇਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਬੈਠੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗੀ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਆਦਿ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪੋਲੀ ਹੋਈ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਡੱਕਾ ਭਰ ਰੁਹਬ ਅਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਬਹਾਨੇ ਲੱਭਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ

[ਤਿੰਨ ਦੁਆਵਾਂ]

ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਾ

ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ

(ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਦੀ ਦੁਆ)
ਉਜੜੇ ਪਾਕ ਸਰੋਵਰ ਉਤੇ
ਅੱਬਰੂ ਡਰੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ।
ਕੁੱਝ ਤਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਰਾਖ ਉਤੰਦੀ ।
ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਨਾ ਦੀਦਾਂ ।
ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ਹੈ ਚੀਕ ਗਰਕਿਆ
ਸਮਾਂ ਗੁਨਾਹ ਦਾ ਜਾਮਾ,
ਇਕ ਪੁਨੀਤ ਇੱਟ ਦੀ ਨੀਂਹ ਤੇ
ਮੀਰ ਨੂੰ ਅਜੇ ਉਮੀਦਾਂ ।
(ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਾਨਸੀਨ ਦੀ ਦੁਆ ।
ਰੋ ਬੇਅੰਤ ਨੇ ਸਜਦੇ ਕੀਤੇ
ਘਾਇਲ ਬੇਰੀਆਂ ਬੱਲੇ ।
ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ* ਦੇ ਫੇਰ ਅਲੱਥੇ,
ਸੀਸ ਨਿਮਾਣੇ ਝੱਲੇ ।
'ਵਿਸ਼-ਰਤਕਦੀ ਜੀਭ ਨੇ ਘੋਰ
ਕੱਮ ਦੇ ਝੱਲੇ ਨੀਗਰ,
ਕਹਿੰਦਾ : ਤੀਰ *ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਬਖਸ਼
ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਜੋ ਚੱਲੇ ।
(ਕਵੀ ਦੀ ਦੁਆ)
ਜਦੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਖੰਡਰ,
ਰੋ ਬੇਅੰਤ ਨੇ ਦੇਖੇ,
ਭੁਕ ਥੀਤੇ ਅਸਮਾਨ ਨੇ ਸਾਡੇ
ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ* ਦੇ ਲੱਖੇ ।
ਜ਼ੋਰ ਅਥਾਹ ਬਾਜ਼ ਦੇ ਸੀਨੇ ।
ਚੀਰ ਮਿਅਰਾਜਾ* ਉੱਤੇ,
ਸਿਦਕ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੀ
ਸੁਬਕ ਸਮੇਂ ਦੀਏ ਰੇਖੇ ।

(ਦਸੰਬਰ '84)

- * ਛੋਟੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਸਮੇਂ ਕਾਹਨੂੰਵਾਨ ਦੇ ਜਨਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ
ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ।
- * ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਪੰਜ ਤੀਰ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਘਟਨਾ
ਦਾ ਹਵਾਲਾ ।
- * ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ : ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਫੱਡਟ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ
ਦਾ ਲਗਭਗ ਸਮਾਂ ।
- * ਮੁਹਮੰਦੀ ਉਡਾਣ ਨੂੰ ਚੀਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦਿਲਾਹੀ ਬਾਜ਼

ਚੜ੍ਹਿਆ ਵੇ ਲੋਕਾ !
ਲੋਕਾ ਵੇ ! ਸਾਡੇ ਸਾਵਣ ਚੜ੍ਹਿਆ ।
ਨਿਕਲੇ ਨਾਗ ਵਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਜੀਭੋ ਤਾਂਬਾ ਮੁੜਿਆ ।
ਵੇਖ ਪੰਜਾਬਣ ਮਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕੋਂ
ਲਹੂ ਝਲਾਰੀ ਹੋੜਿਆ ।
ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਲੰਘਿਆ ਇੰਦਰ
ਚਮਕੀ ਸਾਂਗੋ ਡਰਿਆ ।
ਲੁੱਡਕ ਗਈ ਸਰਵਣ ਦੀ ਵਹਿੰਗੀ
ਜਦ ਜਿਸਮ ਕਿਸੇ ਦਾ ਠਰਿਆ ।
ਪਾ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਪਾਟਾ ਝੱਗਾ ।
ਚੰਨ ਸਰਹਾਣੇ ਖੜ੍ਹਿਆ ।
ਬਿਜਲੀ ਕੜਕ ਪਈ ਅਸਮਾਨ
(ਕੋਈ) ਤਾਰਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਝੌੜਿਆ ।
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਪੁੱਲਾਂ ਤੇ ਕੁੱਤੇ
ਦੇਣ ਦੁਹਾਈਆਂ ਅੱੜਿਆ ।
ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾਇਆ ।
ਪੇਟ ਸੁਲਾਖੀ ਸੜਿਆ ।
ਲੋ ਲਗਦੀ ਨੂੰ ਖਬਰਾਂ ਛਪੀਆਂ ।
ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਰਿਆ ।
ਮੇਲੀ ਖੋਸੀ ਵਿੱਚ ਵਲੋਟਿਆ
ਦੁੱਧ, ਮਲਾਈਏ ਪਲਿਆ ।
ਬਾਪੂ ਨੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਲਿਆ ਕੇ
ਭਰੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਧਰਿਆ ।
ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਨੇ
ਦਾਨਾ ਬੋਲ ਉਚਰਿਆ ।
ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ !
ਸਾਡੇ ਐਸਾ ਕਹਿਰ ਗੁਜਰਿਆ ।
ਅਖਰ ਦੰਦ ਕਥਾਵਾਂ ਛਿੜੀਆਂ
ਜਦ ਸਿਵਾ ਮਸਾਣੀ ਬਲਿਆ ।
ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰ ਘਾਈ ਖੁੜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਾ ਸੂਰਜ ਢਲਿਆ ।
ਉੱਜੜ ਜਾਣ ਜਹਾਨੋਂ ਮੁਖਬਰ
ਕਹਿਰ ਪਵੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ।
ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਈਂ ਇੰਜ ਨਾ ਜਾਏ ਫੌੜਿਆ ।

ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ (ਯੂ.ਕੇ.)

ਬਾਬਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸਹਾਦਤ

ਡਾ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਦਾਸ ਨਗਲੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਵਤ ਕੇ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਭੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰੀਆ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇੰਨਾ ਭੈਅ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹੀ ਖਤਰਾ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਤਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਧਰੇ ਬਚ ਕੇ ਨਾ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਮੁਗਲ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਚ ਕੇ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਛੁਰਾ ਉਸ ਦੇ ਢਿਡ ਵਿੱਚ ਖੋਭ ਦਿਆਂਗਾ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਬੇੜੀਆਂ, ਗੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਫੌਲੇ, ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਸੰਗਲ ਅਤੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਕੁੰਤਲ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਕੜੀ ਦੀਆਂ ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਗੰਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਕੜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਚਾਰ ਬਾਈ ਸੰਗਲ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋ ਮੁਗਲ ਅਫਸਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਉਸੇ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੱਬਦਾਰ ਅਤੇ ਉੱਘੇ ਉੱਘੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਡੇ ਮਾੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਮਰੀਅਲ ਖੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਟੋਲੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਗੇ ਦੌਲ ਅਤੇ ਬਾਜਾ ਬਜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੋਈਆਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਅਮੀਰ, ਫੌਜਦਾਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਮੇਤ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਸਤਕ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਖੜੋਤ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਆਇਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਜਾਰ ਗਲੀਆਂ, ਅਤੇ ਕੋਠਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਨਾਤਾ ਮਾਰਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਮੋਏ ਕੋਈਆਂ ਅਤੇ ਲਹੂ ਭਰੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਸੁਸ਼ੋਦਾਰ ਅਬਦੁੱਸਮਦ ਖਾਨ ਸਹਿਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ।

ਅਬਦੁੱਸਮਦ ਖਾਨ ਨੇ ਇਸ ਉੱਘੇ ਕੋਈ ਨੂੰ ਖੁਦ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿੱਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸੂਬੇ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੱਲ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਕੋਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਜਕਰੀਆ ਖਾਨ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਮਰੁੱਦੀਨ ਖਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦੇਵੇ। ਲਾਹੌਰੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਜਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਕੁ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੁਝ ਬੋਤ ਜਾਪੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫੌਜਦਾਰ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਨਿਕਲ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਤ ਕੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਕਰੀਆ ਖਾਨ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਤ ਜਿਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਅਤੇ ਗੈਰ ਮੁਸਲਿਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੱਲਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ

ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਢੇ ਹੋਏ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਡੇ ਭਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤੇ।

ਜਾਹਲ ਵਤੀਰਾ

ਕਨਿੰਘਮ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ (ਕੋਈਆਂ) ਨੂੰ ਬੜੀ ਦੁਰਗਤਿ ਨਾਲ ਜੇ ਜਾਹਲ ਅਤੇ ਅਧ-ਜੰਗਲੀ ਜੇਤੂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਗਿਆ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਰਾਂ, ਹੱਥਾਂ, ਲੱਕ, ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਕਰਕੇ ਗੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਰਹੰਦ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਜਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਲਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਗਾਲੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਸਨ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸਹਿ ਲਿਆ।

27 ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ 1716 (15 ਰੱਬੀ-ਉਲ-ਅਵਲ, 1128 ਹਿਜਰੀ) ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੋਈਆਂ ਦੇ ਅਗਰਾਬਾਦ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਫ਼ਰੋਖ਼ਸ਼ੀਅਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਮਿਲੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹਤਮਾਦੁ-ਦੌਲਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਤੱਕ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ 29 ਫਰਵਰੀ (17 ਰੱਬੀ-ਉਲ-ਅਵਲ) ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਦੰਗਾ ਵਗਤਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਫਤਹਪੁਰੀ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੰਭਾ ਜੀ ਦੇ ਫਤਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬਾਂਸਾ ਉੱਤੇ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਭੂਸੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਂਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮੋਈ ਹੋਈ ਬਿੱਲੀ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਰਥੀਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦਾਸ ਨਗਲ ਦੀ ਗਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ, ਕੁਝ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਬਿੱਲੀਆਂ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੱਕ ਸਭ ਕੁਝ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਕੇ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਚੜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਤਿੱਲੇ-ਕੱਢੀ ਲਾਲ ਪਗੜੀ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੱਲੇ ਨਾਲ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਅਨਾਰਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੀ ਗੂੜ੍ਹ ਲਾਲ ਬਾਦਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪੁਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਬੇਪਲਾਣੇ ਉਠਾ ਉੱਤੇ ਦੋ ਦੋ ਕਰਕੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਕੋਈ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 740 ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਸ਼ਕਲ

ਦੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਖੱਲ ਦੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਦੋ ਲਕੜੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਚਾਂ ਨਾਲ ਕੱਸ ਕੇ ਧੌਣ ਨਾਲ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਉੱਘੇ-ਉੱਘੇ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਤੇ ਜੋ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ-ਨਜ਼ਦੀਕ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਖੱਲ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਾਲ ਬਾਹਰਵਾਰ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰਿੱਛਾਂ ਵਾਂਗ ਜਾਪਣ। ਜਲੂਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਤਿੰਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਅਮੀਰ ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਨ ਇਹਤਮਾਦੁ-ਦੌਲਾ ਨਵਾਬ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ ਚੰਨ-ਬਹਾਦਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫਰੁੱਖ-ਸੀਅਰ ਨੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਮਰੁੱਦੀਨ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਈ (ਨਵਾਬ ਅਬਦੁੱਸਮਦ ਖ਼ਾਨ ਦਿਲਰਿ-ਜੰਗ ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਅਗਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਕਈ ਮੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੜਕ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਫੌਜਾਂ ਖੜੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟਾਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਖੜੇ ਸਨ ਜੋ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਟਿਚਕਰਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਬੇਖੋਫ਼ ਖਾਲਸਾ

‘ਸਵਾਨਿਹ’ ਜਾਂ ‘ਇਬਰਤ ਨਾਮੇ’ ਦਾ ਕਰਤਾ ਮੁਹੰਮਦ ਹਰਿਸੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦਾ ‘ਤਮਾਸ਼ਾ’ ਦੇਖਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਮਕ-ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਿਲੇ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਲੂਸ ਦਾ ਕੁਪਰ ਦਿੱਤਾ ਹਾਲ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ‘ਮੈਂ ਇਸ ਦਿਨ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਨਮਕ-ਮੰਡੀ ਤੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕਿਲਾ ਮੁਬਾਰਿਕ ਤੱਕ ਜਲੂਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਂ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਤਮਾਸ਼ਾ ਤੱਕਣ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਾਹਨਤੀਆਂ (ਸਿੱਖਾਂ) ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਭੀੜ ਕਦੀ ਘੱਟ ਹੀ ਦੇਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਮੰਦਭਾਗੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਇਸ ਅੰਤਮ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਉੱਤੇ ਰਾਜੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਉਦਾਸੀ ਜਾਂ ਅਧੀਨਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਰਿਹਾ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਸਨ ਅਤੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਜਾਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਉ। ਅਸੀਂ ਕਤਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਦੇ ਡਰੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਡਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਗ ਕਰਦੇ? ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕਵਲ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਖਾਣੇ ਦਾਣੇ ਦੇ ਘਾਟੇ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹਨ।’

‘ਤਬਸਿਰਤੁ-ਨਾਜਿਰੀਨ’ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਸੱਯਦ ਮੁਹੰਮਦ ਭੀ ਉਸ

ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ‘ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਘੁਮੰਡ ਅਤੇ ਨਮਰਾ ਸੀ? ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਅਤੇ ਨਸੀਬ ਵਲ ਦਿਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਭਾਵ ਦਾ ਦੱਸਣ-ਢੰਗ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ।’ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਨਾਦਰ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਵਰਤਾਓ ਜੋ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤੇ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਭਾਵਕ ਉੱਚ ਮਾਨਸਕ ਅਵੱਸਥਾ ਤੋਂ ਡੁਲਾ ਨਾ ਸਕੇ। ਮੁਹੰਮਦ ਹਾਦੀ ਕਾਮਵਰ ਖ਼ਾਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਦਾਸੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਪਰਸੰਨ ਮੁੱਖ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਨ ਲਈ ਇੱਛਾਵਾਨ ਦਿਸਦੇ ਸਨ।’

ਹਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ

ਜਲੂਸ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਿਲੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜਣ ਪਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫਰੁੱਖ-ਸੀਅਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪੋਲੀਏ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਾਨ ਮੀਰਿ-ਆਤਿਸ਼ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖਿਡਾਵੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਜਨਾਨਖਾਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦਰਬਾਰ ਖਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਇਹਤਮਾਦੁ-ਦੌਲਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਛੇ ਖਿੱਲਤਾਂ, ਇੱਕ ਜੀਗਾ ਕਲਗੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ‘ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਠੀ ਵਾਲਾ ਘੋੜਾ ਇਨਾਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਮਰੁੱਦੀਨ ਖ਼ਾਨ ਅਤੇ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਖਿੱਲਤ, ਜੀਗਾ ਕਲਗੀ, ਘੋੜਾ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ, ਜੋ ਉਹ ਲਾਹੌਰੋਂ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਸ਼ਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਤਹਿਵੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣ ਚਲਾ ਗਿਆ :-

ਤਲਵਾਰਾਂ	1000
ਦਾਲਾਂ	278
ਤੀਰ ਕਮਾਨ	173
ਰਾਮਜੰਗ (ਬੰਦੂਕਾਂ)	180
ਜਮਦਾਤੁ	114
ਕਰਦਾਂ	21
ਸ਼ੇਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ	2
ਰੁਪਏ (ਜਿਹਾ ਕੁ ਜਿਆਦਾਂ)	600
ਸ਼ੇਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ	ਬੜੇ ਜਿਹੇ

(ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ) ਕਾਮਵਰ ਖ਼ਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੇ ਬੜੇ ਜਿਹੇ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇੱਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੱਟ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦਾ ਚਾਅ

5 ਮਾਰਚ ਸੰਨ 1716 (22 ਰੱਬੀ-ਉਲ-ਅਵਲ 1128 ਹਿਜਰੀ) ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤ੍ਰਿਪੋਲੀਆ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਦੇ ਚਬੂਤਰਾ ਕੋਤਵਾਲੀ ਠਾਣੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਰਬਰਾਹ ਖ਼ਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਹੇਠ

ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਇੱਕ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੁੱਖ-ਸੀਅਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਅਰਜ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸੌ ਸਿੰਘ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਸੌ ਸਿੰਘ ਜਿਹਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕਤਲਥਾਹ ਵਿੱਚ ਕਤਾਰਾਂ ਲਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਜੱਲਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਲੁਹਾਰ ਤਿਆਰ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜੋਨ ਸਰਮਨ ਅਤੇ ਐਡਵਰਡ ਸਟੀਫਨਸਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਖੀਰ ਦਮ ਟਕ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਇਹ ਨਵਾਂ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਧਰਮ ਤਿਆਗਿਆ ਹੋਵੇ।' ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ, ਹਸ-ਹਸ ਕਰਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੱਲਾਦਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੰਨਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ, ਪ੍ਰਸੰਨ-ਮੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰ ਉਠਦੇ। ਕਤਲ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਸੀ। "ਮੈਨੂੰ, ਮੁਕਤੀ ਦਾਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਲ ਕਰੋ" ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਜੱਲਾਦਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਅਰਵਿਨ ਲਿਖਦਾ ਹੈ 'ਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਕੀ ਯੂਰਪੀਅਨ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਕ ਉਸ ਹੋਰਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ। ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਭਕਤੀ ਬੜੇ ਅਸਚਰਜਜਨਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਕੋਈ ਭੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੱਲਾਦ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤਾ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।" 'ਸੀਅਰੁਲ-ਮੁਤਾਬਰੀਨ' ਦਾ ਕਰਤਾ ਗੁਲਾਮ ਹੁਸੈਨ ਖ਼ਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਕਤਲ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਬਲਕਿ ਕਤਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪਹਿਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਸ 'ਚ ਝਗੜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੱਲਾਦ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ।" ਇੱਕ ਸਾਤਾ ਭਾਰ ਜਲਾਦਾਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਕਸਾਈਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਿਰ ਕੱਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਧੜਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਪੈਣ ਪਰ ਗੱਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲੱਦ ਕੇ ਸਹਿਰ ਬਾਹਰ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਉੱਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ।

ਇਬਰਤ-ਨਾਮੇ ਦਾ ਕਰਤਾ ਮਿਰਜ਼ਾ ਮੁਹੰਮਦ ਹਾਰਿਸੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਤਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ 23 ਰੱਬੀ-ਉਲ-ਅਵਲ (6 ਮਾਰਚ) ਨੂੰ ਕਤਲ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਗਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਪੁੱਜਾ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਤਲਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕ

ਚੁੱਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਧੜ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਉਥੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਅੱਗ ਵਰਗੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਲਹੁ ਅਤੇ ਧੂੜ ਵਿੱਚ ਪਏ ਸਨ।

ਅਸਚਰਜ ਕੁਰਬਾਨੀ

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਆਗੂ ਲਈ ਅਡੋਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਭਗਤੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਸਚਰਜ ਸਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਿੱਠਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਖਾਫੀ ਖ਼ਾਨ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੁੱਤਖ਼ਬੁਲ-ਲੁਬਾਬ' ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਪੰਨਾ 766 ਪਰ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਕੁਝ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹਿਰੁ-ਲ-ਮੱਵਾਜ਼, ਮੁਨਵੱਰੁਲ-ਕਲਾਮ, ਤਾਰੀਖ਼ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :

ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਲ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਕਿਆਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੜਕਾ ਭੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਵਿਧਵਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਇਕਲੋਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਗਾਨਾ ਹਾਲਾ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਭੀ ਕੁਝ ਰਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਿਰਧ ਮਾਈ ਸਾਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਪਾਸ ਪੁੱਜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੱਯਦ ਅਬਦੁੱਲਾ ਅਤੇ ਫ਼ਰੁੱਖ-ਸੀਅਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਫਰਿਆਦ ਕੀਤੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਆਤ ਵਿੱਚ ਕਿ ਜੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਸ ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਨੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਦੇ ਸਿਖਾਉਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੇਦ ਸੀ, ਉਹ ਆਪ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੇਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਫ਼ਰੁੱਖ-ਸੀਅਰ ਨੂੰ ਉਸ ਮਾਈ 'ਤੇ ਰਹਿਮ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਸ ਮਾਈ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਮਾਈ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੁੱਜੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਜੱਲਾਦ ਲਹੁ ਭਰੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਉਸੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਪਾਸ ਖੜਤਾ ਸੀ। ਮਾਈ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਵਾਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਜਾਹ ਤੇਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੇ ਰਿਹਾਮ ਹੋਣ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਬੂਠ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਿਲ ਜਾਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਦਕੀ ਅਤੇ ਅਨਿਨ ਸਿੱਖ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਛੋਟੀ ਮਰ ਗੁਰ-ਭਾਈਆਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਓ।" 'ਤਾਰੀਖ਼-ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹੀ' ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਦ ਭਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਅਤੇ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀਆਂ ਮਿਨਤਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਲਈ ਸਿਦਕ ਤੋਂ ਡੁਲਾ ਨਾ ਸਕੀਆਂ। ਦਰਸ਼ਕ ਲੋਕ ਹੋਰ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਰਨ ਹੋ ਜਾਣੇ ਜਦ ਉਹ ਸਿਦਕੀ ਬੱਚਾ

ਕਤਲਗਾਹ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਟ ਜੱਲਾਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਝੁਕਾਈ। ਅੱਖ ਦੇ ਇੱਕ ਫਰੋਕੇ ਵਿੱਚ ਜੱਲਾਦ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਉਸ ਲੜਕੇ ਦੀ ਹੱਟ ਕੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਲੜਕਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵਾਖਲ ਹੋਇਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਦੋ ਆਦਮੀ ਜੌਨ ਸਰਮਨ ਅਤੇ ਐਡਵਰਡ ਸਟੀਫਨਸਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਕਤਲ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਨਾਉਂ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ 10 ਮਾਰਚ ਸੰਨ 1716 ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ 12 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਇਹ ਕੋਈ ਘੱਟ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਉਹ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਧਰਮ ਤਿਆਗਿਆ ਹੋਵੇ।"

10 ਮਾਰਚ (27 ਰੱਬੀ-ਉਲ-ਅਵਲ) ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਰਬਰਾਹ ਖਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਨੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ 17 ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ (ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਲਈ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਕਤਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਚੁਪ ਰਹੀ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੌਨ ਸਰਮਨ ਅਤੇ ਐਡਵਰਡ ਸਟੀਫਨਸਨ ਨੇ ਆਪਣੀ 10 ਮਾਰਚ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ "ਉਸ (ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ) ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੜ੍ਹਸੱਦੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਲਈ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।" ਅੰਤ 9 ਜੂਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਦੋ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਭਿਆਨਕ ਤਸੀਹੇ

ਜੇ ਭਾਣਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ, ਉਹ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। 9 ਜੂਨ ਸੰਨ 1716 (26 ਜਮਾਦੀ-ਉ-ਸਾਨੀ 1128 ਹਿਜਰੀ) ਨੂੰ ਜਦ ਕਿ ਸੂਰਜ ਅਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਤਿੰਨ ਥਾਂ ਨੇਜੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ, ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਜੇ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਬਖਸ਼ੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੂੰ ਜੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਸਨ, ਸਰਬਰਾਹ ਖਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਅਤੇ ਇਬਰਾਹੀਮਦੀਨ ਖਾਨ ਮੀਰਿ-ਆਤਿਬ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਜਲੂਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਿਨ ਭੀ ਬੇੜੀਆਂ ਨਾਲ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਿੱਲੇ ਨਾਲ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਲਾਲ ਪਗੜੀ ਅਤੇ ਤਿੱਲੇਦਾਰ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ 26 ਸਿੰਘ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਕੁਤਬ-ਮੀਨਾਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਖੁਆਜਾ ਕੁਤਬਦੀਨ

ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਦੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਬਰ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਾਈ ਗਈ।

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅਡੋਲ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਭੋਇੰ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਵੇ ਜਾਂ ਮੌਤ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ 'ਤਾਰੀਖਿ-ਮੁਜ਼ਫਰੀ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੁਟੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਨੇ ਬੜੇ ਜਿਹੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਾਰ ਸਾਲਾ ਬੱਚਾ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰੋ। ਪਰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਪਿਤਾ ਭੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਜੱਲਾਦ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਲੰਬੇ ਫੂਰੇ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਤਤਫ਼ਦਾ ਦਿਲ ਕੱਢ ਕੇ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਉਸ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜ਼ੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਰਿਹਾ।

'ਸੀਅਰੁਲ-ਮੁਤਾਖਿਰੀਨ' ਦਾ ਕਰਤਾ ਗੁਲਾਮ ਹੁਸੈਨ ਖਾਨ, ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਖਾਫੀਖਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪਾ ਕੇ ਇਹਤਮਾਦ-ਦੌਲਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ ਨੇ ਜਦ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ: "ਇਹ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਮੁਹਰੇ ਤੋਂ ਇਤਨਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਉੱਚਤਾ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਭੇ ਭੀਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਕਤਲ ਲਈ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਜੱਲਾਦ ਨੇ ਫੂਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸੱਜੀ ਅੱਖ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਖੱਬੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਖੱਬਾ ਪੈਰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋਨੋਂ ਹੱਥ ਵੱਢ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫੇਰ ਭਖਦੇ ਲਾਲ ਗਰਮ ਲਹੇ ਦੇ ਚਿਮਟਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਬੇਟੀਆਂ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਭਰਿਆਂ ਤਸੀਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜ਼ੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅਡੋਲ ਇਸ਼ਥਿਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਐਲਵਿੰਸਟਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ "ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਪਰਪੱਕ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨਿਆ ਅਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿੱਤ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗੇ।" ਬਾਕੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਭੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਸਿੰਘ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਜਨਤਕ ਪਤਚੇਲ ਮੁਹਿੰਮ

ਕਾਂਗਿਆਰੀ.....ਕਾਂਗਿਆਰੀ.....ਕਾਂਗਿਆਰੀ

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਜੱਖਣਾਂ ਪੁੱਟ ਰਹੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ

ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ 'ਜਨਤਕ ਪੇਗਮ' ਨੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਭਰਵੀਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਖਾਹ-ਮਖਾਹ ਘਸੇੜੀ ਜਾਣ ਦੇ ਰੁਝਾਣ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ: ਗੁਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ ਅਤੇ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੁਝਾਣ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਤਲੀ ਰੁਝਾਨ ਕਰਾਰ ਦੇਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪਰਦਾ ਚਾਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਹੀ ਜਚਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਬੁਰੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਘਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰੀ ਅਖਬਾਰਾਂ-ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਤੇ ਅਜੀਤ-ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਇਸ ਰੁਝਾਣ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਵੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਖੀ ਰੁਝਾਣ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨ। 'ਜਨਤਕ ਪੇਗਮ' ਦਾ ਇਹ ਅੰਕ ਦੋਵਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਿਆ ਉਸ ਨੇ ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਸੰਗ ਮੰਨੀ ਪਰ 'ਪਰਨਾਲਾ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ' ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਅਸੀਂ ਪੂਰੇ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਉਡੀਕਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ' ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਠਕਾਂ, ਸੁਭ-ਚਿੰਤਕਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਆਸੀ ਹਲਾਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਰੋਲ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵੱਧ ਲੈਣ ਲਈ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੰਗ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਅਕਤੂਬਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਪੂਰਨ ਰੋਲ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ਛਾਪਿਆ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ 'ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਮਨਵੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ

ਖਾਮੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਜੀਦਾ ਯਤਨ ਚੁਣਾਉਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਜਾਂ ਵਿਗਾੜਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ 'ਪਰਸਾਦ' ਵਰਤਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੁਝਾਨ ਉੱਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਇਹ ਲੁਕਵੀਂ ਫੁਰੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ 'ਮਾਂ' ਦੇ ਦੁੱਧ' ਨਾਲੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਟ ਚੁੱਕੇ ਹੋਵਾਂਗੇ।' ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਰੋਲ ਬਾਰੇ 'ਜਨਤਕ ਪਤਚੇਲ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਗੱਜ-ਵੱਜ ਕੇ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਹਰ ਸਫ਼ ਤੇ ਸਤਰ ਨੂੰ ਘੋਖਵੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਛਾਨਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਅਣਚਾਹੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਛਾਂ ਤੋਂ ਵੜ ਕੇ ਧਰੁਹ ਲੈਣ ਜਿਵੇਂ ਕਣਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਂਗਿਆਰੀ ਨੂੰ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ 'ਜਨਤਕ ਪੇਗਮ' ਨੂੰ ਭੇਜਣ।'

ਇਹ ਲੇਖ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰੋਲ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਭੱਠਾ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਸੰਦ ਨਾ ਬਣਨ ਦੇਣ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਂਗਿਆਰੀ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਅਣਚਾਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ) ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ 'ਜਨਤਕ ਪਤਚੇਲ ਮੁਹਿੰਮ' ਬਾਰੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਦੋਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ। 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸੰਪਾਦਕੀਆਂ ਅੰਦਰ ਠੀਕ ਸੋਧ ਵਿੱਚ ਤੁਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਚੇਤਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿੱਚ ਭੋਰਾ ਭਰ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਇਹੀ ਹਾਲਤ 'ਅਜੀਤ' ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੋਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਸਿਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ ਦੇਖੋ 'ਅਨੁਭੂਤੀਆਂ, ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ, ਭਾਵ-ਵਿਵਿਧਤਾ, ਅਗਰਭੂਮੀ, ਦੋਸ਼ਾਰੋਪਣ, ਵਿਤਰਣ,

ਸੰਚਾਇਕਾ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼-ਕੁਮਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਕਤਾ, ਪ੍ਰਵਰਤਿਤ, ਉਸ਼ਣਤਾ, ਵਿਘਟਣ, ਆਕਰਸ਼ਣ-ਸ਼ੀਲ . . . . . 'ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਮੂਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ 'ਅਜੀਤ' 'ਤੇ ਵੀ ਮਾਰੋ; ਪ੍ਰਸ਼ਨਕਰਤਾ, ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ, ਅਵੱਸਕ, ਮਹਿਲਾ ਆਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ, ਮਹਾਂਅਭਿਯੋਗ, ਵਿਪਰੀਤ, ਪ੍ਰਜਵਲਤ, ਵਧੀਕ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਆਕਰਸ਼ਕ, ਮੰਡਣ, ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ, ਨਿਰੂਪਿਤ, ਅਗ੍ਰਭੂਮਿਤ, ਆਦਿਸ਼ਕਾਰਕ, ਪ੍ਰਵਚਨ, ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੰਚਨ. . . . .'

ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਸ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੇ ਕੁਝ ਵਾਕ ਭੇਜੇ ਹਨ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। 19 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: ਲੋਕ ਗਾਇਕਾਂ ਦੇ ਅਖਾਤੇ ਦਾ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਕਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਕੀ' ਦਾ ਆਕਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ' ਦੀ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ 'ਦੀ' ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ' ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

20 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ . . . . . ਕਾਲਜ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਭੇਰਿਆ।' ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਅਵਤਾਰ ਜੌੜਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ 'ਡਾ. ਤਰਸੇਮ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਖਤ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਛਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਖਤ ਦਾ ਜਵਾਬ ਘੱਟ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ਾਰੋਪਨ ਦਾ ਯਤਨ ਵੱਧ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ, 'ਦੋਸ਼ਾਰੋਪਨ ਦਾ ਯਤਨ' ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਾਕ ਦੱਖੇ, 'ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਲੇਖਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।' ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ, 'ਲੇਖਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।'

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 16, 17 ਅਤੇ 20 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਨੁਮਾ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਭੇਜੇ ਹਨ।

16 ਅਕਤੂਬਰ

ਕਾਗਿਆਰੀ	ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ
ਉਪ-ਨਗਰ	ਕਸਬਾ
ਗਰਾਮ	ਪਿੰਡ
ਪੁਰਸਕਾਰ	ਦਿਨਾਮ
ਸੰਗਠਨ	ਜਥਬੰਦੀ
ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ	ਰੱਟੇ ਵਾਲਾ
ਵਿਜੇ	ਜਿਤ
ਪਰਿਚੈ-ਪੱਤਰ	ਵਾਕਫੀ ਪੱਤਰ,
	ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਪੱਤਰ
ਆਦੇਸ਼	ਹੁਕਮ, ਦੁਰਮਾਨ
ਸਮਰਥਨ	ਹਿਮਾਇਤ
ਸਮਾਰੋਹ	ਸਮਾਗਮ

ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
ਖੇਡ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ
ਖੇਡ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ
ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ
ਪ੍ਰਸਤਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ
ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ
ਪ੍ਰਤਿਭਾ

ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਖੇਡ ਮੁਕਾਬਲੇ
ਖੇਡ ਦਿਖਾਈ
ਖਿਚਿਆ
ਪ੍ਰਸਤਕ ਨੁਮਾਇਸ਼
ਜਥਤ, ਬੰਧੋਜ
ਲਿਆਕਤ

17 ਅਕਤੂਬਰ

ਵਿਸ਼ਵ	ਸੰਸਾਰ, ਦੁਨੀਆਂ
ਸ਼ਾਸਕ	ਹਾਕਮ
ਆਕਰਸ਼ਕ	ਦਿਲਕਸ਼
ਦਵਾਈ ਵਿਕਰੇਤਾਵਾਂ	ਦਵਾਈ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ
ਕ੍ਰਾਂਤੀ	ਇਨਕਲਾਬੀ
ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ	ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ
ਸ਼ਾਮਵਾਦ	ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ
ਸਮਾਂਤਰਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ	ਜਗੀਰੂ-ਢਾਂਚਾ
ਪ੍ਰਸ਼ਨੰਤਰੀ	ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ
ਸਮਰਥਕਾਂ	ਹਿਮਾਇਤੀਆਂ
ਸ਼ੋਸਟ	ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ
ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ	ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰੋਗਰਾਮ
ਤਾਸ਼ਨ	ਤਕਰੀਰ
ਵਿਵਾਦ	ਰੱਟਾ
ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਕੀਤਾ	ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ
ਤਮਗਾ	ਤਗਮਾ

20 ਅਕਤੂਬਰ

ਮਾਨਵ ਅਧਿਕਾਰੀ	ਮਨੁੱਖੀਅਧਿਕਾਰ,
ਇਨਸਾਨੀ	ਹੱਕ
ਗ੍ਰਾਮੀਣ	ਪੇਂਡੂ
ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਸਤਾਖਰ	ਉਘਾ ਨਾਂਅ ਨਾਮਵਰ
	ਹਸਤੀ
ਪ੍ਰਸਤੁਤ	ਪੇਸ
ਪਰਾਜਿਤ	ਹਾਰ
ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਸਥਾ	ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚਾ
ਨਿਮੰਤ੍ਰਣ	ਸੱਦਾ, ਨੇਉਂਦਾ
ਐਵਾਰਡ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ	ਦਿਨਾਮ ਦਿੱਤਾ
ਲੋਕਪ੍ਰਿਅ	ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ
ਪ੍ਰਵੇਸ਼	ਦਾਖਲ
ਸੀਘਰ	ਜਲਦੀ
ਪ੍ਰਸਪਰ	ਆਪਸੀ
ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ	ਹਾਲਤਾਂ
ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਰੋਹਾਂ	ਧਾਰਮਕ ਸਮਾਗਮਾਂ
ਪਰਿਵਰਤਨ	ਤਬਦੀਲੀ

ਅਧਿਕ
ਅੰਸ਼ਧੀਆਂ

ਬਹੁਤ
ਦਵਾਈਆਂ

ਅਜੀਤ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਝਬਾਲ ਤੋਂ ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਦੇ 17 ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ 21 ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਅਜੀਤ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਾਂਗਿਆਰੀ	ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ
ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ	ਟਾਪੂ
ਰਾਸ਼ੀ	ਰਕਮ
ਯੁਵਕ	ਨੌਜਵਾਨ
ਅਲਪਮਤ	ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ
ਨਿਰੂਤ	ਨਾਚ
ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ	ਅਰਥਚਾਰਾ
ਰੁਪਏ ਦੇ ਅਵਮੁਲਣ	ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀਮਤ ਘਟਾਉਣ
ਸ਼ਕ ਸਮਾਚਾਰ	ਸ਼ੋਕ ਸਮਾਚਾਰ
ਆਯੂ	ਉਮਰ
ਅਸੌਤ	ਝੂਠ
ਆਯੋਜਕਾਂ	ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ
ਲਕਸ਼	ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਉਦੇਸ਼
ਸ਼ਾਸ਼ਨ	ਰਾਜ, ਹਕੂਮਤ
ਪੁਨਰਗਠਿਤ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ	ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ
25ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ	25ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ
ਅਤਰਿਕਤ	ਇਲਾਵਾ
ਮਹਿਲਾ	ਔਰਤ
ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮਾਂ	ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮਾਂ
ਘਟਨਾ ਸਥਲ	ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ
ਦਿਵਸ	ਦਿਨ, ਦਿਹਾੜਾ
ਪ੍ਰਾਂਤ	ਸੂਬਾ, ਰਾਜ

ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਘਸ਼ਤਨ ਦਾ ਇਹੀ ਰੱਬ ਫੜੀ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਜੋ ਹਾਲ ਹੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਅਜਿਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ: ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਲੇਖ 'ਕਲਾਸਿਕ ਕੀ ਹੈ?' ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

"... ਸਮਸਤ ਯੂਰਪੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੀ ਕਵੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦੀ ਰਚਨਾ ਸਾਰਥਕ ਵਿਵਿਧਤਾ ਪੂਰਣ ਵਿਆਖਿਆਨ ਲਈ ਵਰਜਲ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਵਾਜ਼ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯੂਰਪੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦ ਅਨੇਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆਤਾ

ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਕਦਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਵਿਖਿਆਨ ਦਾ ਜਵਾਜ਼ ਭੀ ਉਸ ਦੀ ਸਰ-ਗ੍ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀਯਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੈ... ਨਾਨਾਵਿਧ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵਿਬੁਸਤ ਵਕਤਾਗਣ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅਧਿਅਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਸਥਾਨ-ਗੋਰਵ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਨੂੰ ਸਰਵਜਨ-ਹਿਤਾਯਪ੍ਰਤਿਪਾਦਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।"

ਕੁਝ ਵੀਰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਅਤੇ 'ਅਜੀਤ' ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ। ਆਖਰਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਪਣੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਵੀਰੋ ਗੱਲ ਇਹ ਨਹੀਂ। ਹਲਵਾਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਵਾਪਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਣਡਿੱਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਗੱਲ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੁਮਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਫ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੀ ਇੱਕ ਖਬਰ ਪੇਸ਼ ਹੈ, "ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ ਸੱਭਾ ਕੇਸਰ ਦੇ ਬੇਹੱਦ ਮਨਮੋਹਕ ਨਰਿਤ ਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੱਭਾ ਨੇ ਨਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਅਸਟਕਮ ਨੂੰ ਵੰਦਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਜੇਪੁਰ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਸੁੱਧ ਕਬਜ਼ ਨਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ... ਦਰਸਾਏ ਗਏ।... ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਚਰਨ 'ਮਾਂਭੇ' ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਸਤਰੀ ਨਰਿਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕ-ਨਰਿਤ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।"

ਇਸ ਖਬਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਰਗੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਸ਼ ਹੋਰਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ "ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ 'ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਕਰਣ'... ਦੀ ਤਹਿ ਥੱਲੇ ਵਿਦਵਤਾਂ ਦੇ ਵਿਖਾਲੇ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਨੂਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਅੱਧ-ਪੱਧੇ ਜਜ਼ਬੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਕਰਣ ਕਰਨਾ, ਉਹੋ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।" ਜੇਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਸੱਚ ਪਰ "ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ" 'ਤੇ "ਅਜੀਤ" 'ਤੇ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ। ਪਰ ਜੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਜੋਕੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ

ਨਕਲੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ

ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ (ਯੂ.ਕੇ.)

ਕਿਸੇ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਮੰਨੀਦੀ ਹੈ। ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਂਹ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਹਿਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬ ਲੋਕ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਨਰੋਆ ਸਾਹਿਤ ਜਰੂਰ ਖੜਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਅਥਵਾ, ਖਾਲਸਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਤਕਤਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਖੁਦ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਇਆ ਉਸਦਾ ਮੁੱਖ ਭਾਵ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇਣਾ। ਕਈ ਮਿਥਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਇਸ ਟੀਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :-

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਗੰਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ ॥

ਅਵਰ ਵਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਮੋਹਿ ਧਰਮ ਸੁੱਧ ਕੇ ਚਾਇ ॥

ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਹਾਂ ਪੱਖ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇਲਿਖਣਾ ਤਾਂ ਮਾਮਰਕੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਈ। ਪਰ ਨਾਂਹ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਕੋਈ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਜਰੂਰ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਨਾਂਹ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੱਢਦੇ ਨੇ ਉਹ ਲੇਖਕ ਵੀ ਠੀਕ ਰਨ। ਨਾਂਹ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਲਈ ਸੁਝਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਥਾਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਨੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅੱਡਰੇ ਮੁਲਕ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਠੀਕ ਮਾਰਗ ਦੱਸਕੇ ਜੁਝਾਰੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਲੇਖਕ ਹਨ ਜੋ ਅਜੋਕੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਕੱਟੜ ਪੰਥੀਆਂ ਦੀ ਕੁਟਲ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਹੱਕੜ-ਸ਼ਾਹੀ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਲੇਖਕ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਨਾਦਰ-ਸ਼ਾਹੀ ਫੁਰਮਾਨਾਂ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਬਾਣੀਆਂ ਕੰਮ ਦੀ ਚਾਣਕੀਯ ਨੀਤੀ ਦਾ ਹਰ ਉਹ ਪੜਦਾ ਵਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਨੇ ਜਿਸਦੀ ਤਹਿ ਹੇਠਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰਗਟ ਵਾਲੇ ਚੁੰਜਾਂ ਪਹੁੰਚੇ ਫੁੱਪੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਲੇਖਕ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਲੋ

ਹਰੇ ਨੇ ਉਥੇ ਖਾਤਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵੀ ਭਰਵੀਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕਲਮੀ ਕਰਤੱਵ ਪਾਲਣਾ ਕੋਈ ਖਾਲਾ ਜੀ ਦਾ ਵਾਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡੇ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਫਲਾ ਜਿਹਾ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ-ਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਖਾਤਕੂ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਯੋਗ ਸੁਝਾ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਪਰ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਕ (ਅਵਿਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਜੋ ਆਏ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਖੰਡੀ ਮਾਰਕਸੀ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਲੇਖ "ਕਿਹੜਾ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ?" ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ "ਜੱਟਾ-ਸ਼ਾਹੀ ਲਹਿਰ" ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਜੱਟਾ-ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ! ਭਾਵ ਰਜਵਾੜਾ-ਸ਼ਾਹੀ? ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵਸਦੇ ਉਹ ਰਜਵਾੜੇ ਤਾਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅੱਜ ਵੀ ਡੱਟ ਕੇ ਖਿਲਾਫ ਹਨ। ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਖਾਤਕੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ" ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ "ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਾਜ਼ਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਰਜਵਾੜਾ-ਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਖਾਸ ਘਰਾਣੇ ਡਾ. ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ 'ਤੇ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਅਤੇ ਘਿਨਾਉਣੀਆਂ ਉਂਝਾਂ ਲਾ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਵਰ੍ਹਦੇ ਅਗਰ ਉਹਨਾਂ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਦਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜਰਾ ਜਿਨਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮੋਹ ਹੁੰਦਾ।

ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਜਵਾੜਾ-ਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅੱਧ-ਪਚੱਧੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ 1985 ਵੇਲੇ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ! ਜਸਟਿਸ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਨੌ-ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਹਲਾਂ 'ਚੋਂ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦੇਂਦੇ। ਪਰ ਬੈਂਸ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਹੈ ਅਸਲ ਸਿੱਖ ਰਜਵਾੜਾ-ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਜੋ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਤੋਂ ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਜੌਹਲ ਹੁਰੀਂ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਰਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਫੱਡਕੇ ਥਾਕੀ ਦੇ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜਾਏ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ, ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸੂਰਮੇ ਆਖਿਆ ਜਾਦਾ ਸੀ। ਨਕਸਲਵਾੜੀ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ

ਦੇ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਦੇ ਸਿਰਤ ਨੂੰ ਜੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਂ ਦੀ ਕਹਾਵਤ
‘ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ’ ਦੇ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ’ ਦਾ ਅਮਲੀ
ਰੂਪ ਆਖ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਮਹਾ ਵਾਕ

ਚੁੰ ਕਾਰ ਅਜ ਹਮਾਂ ਹੀਲਤੋਂ ਦਰ ਗੁਜਸਤ ॥

ਹਲਾਲ ਅਸਤ ਬੁਰਦਨ ਬਾ ਸਮਸੀਰ ਦਸਤ ॥

ਦੀ ਤਰਜੁਮਾਨੀ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿਉਂ ਸਾਬਾਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ? ਜਦ
ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹੈਕਤਬਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਨ੍ਹ ਲਾ
ਕੇ ਲੁੱਟਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਮੁਫਤ ਦੇ ਭਾਅ ਖਰੀਦਣੀ
ਚਾਹੀ, ਖੁੰਨ ਪਸੀਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਉਗਾਈਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹੀਂ
ਹੱਥੀਂ ਲੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਹੇਠ
ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਂਤ ਮਈ
ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਕਮਰ ਤੋਤਨੇ ਲਈ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ
ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਲੀਓਂ ਟੈਂਕ ਦਹਾਤਦੇ ਹੋਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ।
ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੋਤੀ ਹੋਰ
ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਉਪਰ ਅੱਗ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਰਸਾਏ ਗਏ।
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਔਰਤਾਂ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਟੈਂਕਾਂ ਹੇਠ ਲਿਤਾੜਿਆ
ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ, ਕਾਨਪੁਰ
ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਮੱਦਦ
ਨਾਲ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਅਤੇ ਆਬਰੂ ਨਾਲ
ਰੱਜ ਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਖੇਡਿਆ।

ਜੱਗ ਤੇਰੁਭੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਇਹ
ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇਜਤ
ਲੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ
ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ
ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਨੂੰ ਜੱਟ-ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਖੂਨੀ ਕਿਉਂ ਆਉਣ
ਲੱਗ ਪਈ?

ਜੇ ਬੇੜੀ ਜਿੰਨੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼
ਦੀ ਪਤਚੇਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਂ ਫੇਅਰ ਸਾਲਾਂ
ਤੋਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਰੋਗ ਜਿੰਨਾ ਘਟਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਹਿਲੇ
ਚਾਲੀਆਂ ‘ਸਾਲਾਂ’ ‘ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘਟਿਆ। ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਕੌਣੀ ਸਾਇੰਸ
ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਸਭ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਦਾ ਹੀ ਸਦਕਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ‘ਚ ਜੱਟ-ਸਿੱਖਾਂ
ਅਤੇ ਗੋਰ ਜੱਟ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਇੱਕ ਹੋ ਗਏ ਨੇ। ਕੀ ਬਦੇਸ਼ਾਂ
‘ਚ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਇੰਜ ਹੋਇਆ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ
ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸੂਰਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ
ਨੂੰ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਟੋਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ
ਸਿਧਾਂਤ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਸਾਮਰਾਜੀ ਢਾਂਚਾ
ਖੱਖੜੀਆਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਕਬੀਰ ਜੋ ਪਤੰਸੀ ਕੇ ਰੂਆ ਤੂ ਆਪਨੇ
ਵੀ ਜਾਨ’ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ
ਤੇ ਵਲੈਤੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਨੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਾਮਰਾਜ ਤੋਂ
ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਿਲਾਉਣ ਦੇ ਝੰਡਾ ਬਰਦਾਰ

‘‘ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ’’ ਲਈ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਵਿਵਾਦ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ !
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਹੇਠ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ
ਮਾਰਕਸੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਅੱਗ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ
ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਕਾਮਰੇਡ ਜਗਜੀਤ ਅਨੰਦ ਵਰਗੇ ਟਾਊਟ ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ
ਬਖਤਰ ਬੰਦ ਗੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵੀ ਟੁਰਨ ਯੋਗੇ ਨਹੀਂ
ਰਹੇ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਅਨੰਦ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ‘ਚ
ਉਤਨੇ ਸੋਹਿਲੇ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਨਹੀਂ ਗਾਏ ਹੋਣਗੇ ਜਿਤਨੇ ਪਿਛਲੇ
ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ‘ਚ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਗਾਏ ਹਨ।

ਵੱਲਾ ਵਿਹਾਏ ਕਾਮਰੇਡ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਕਿ ‘‘ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ’’ ਚਹੁੰ ਬਰਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ
ਗਏ ਸਾਥੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਮਾਰਗ
ਹੈ। ਸਭ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿਲਵੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਭਾਇਆ ਜਾਣ
ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ :-

‘‘ਸਤੇ ਸਾਧੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸੇ ਬਾਹਰਾ ਜੀਓ ॥

ਇਸ ਪੰਥ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਾਅਰਾ ਹੈ।’’ ਭੈ ਕਾਹੂ ਕੇ ਦੇਤ ਨਹਿੰ ਨਹਿੰ
ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨਿ।’’ ਇਸ ਪੰਥ ਦੇ ਪਾਥੀਆਂ ਦੀ ਚਿਤਵਨੀ ਹੈ।
ਜਾਕੀ ਜਾਤਿ ਬਰਨ ਕੁਲ ਮਾਹੀ। ਤਖੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਓ ॥
ਸਰਦਾਰੀ ਨਹਿੰ ਭਈ ਕਦਾਹੀ। ਤਿਨ ਹੀ ਕੋ ਸਰਦਾਰ ਬਨਾਓ ॥

ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਦੀ ਮਨੋ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਧੁਰ ਹਿਰਦਿਓ
ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ‘‘ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ’’ ਦੇ
ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਬਣਾ
ਲਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ
ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਮੁਕੱਦਰ ਦੇ ਆਪ ਮੁਸੱਬਰ ਅਤੇ ਆਪ
ਹੀ ਮਾਲਕ ਬਣਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਊ ਕਿਸੀ ਕੋ ਰਾਜ ਨਾ ਦੇ ਹੈ।
ਜੇ ਲੋ ਹੋ ਨਿਜ ਬਲ ਸੇ ਲੇ ਹੈ ॥ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਬਿਨਾ ਨਹਿੰ ਧਰਮ ਚਲੈ ਹੈ। ਧਰਮ ਬਿਨਾ ਸਭ
ਦਲੈ ਮਲੈ ਹੈ ॥ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁਣ ਇਸ ਖਬਰਦਾਰੀ ਦੇ ਕਾਇਲ
ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪੰਥ ਤੋਂ ਜਾਨਾ
ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਕੇ ਅਜੋਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਆਂਦਾ
ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੱਕ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣ
ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਰੱਖੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਮਰਜੀਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਚਟੀ ਦੇ
ਅਧਾਰ ‘ਤੇ ਹੀ ‘‘ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲਹਿਰ’’ ਕਿਸ ਵਾਦ (ਇਜਮ) ਦੇ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ? ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਬਾਲਟਿਕ ਸਟੇਟਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਦਾ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜਬਾੜਾ
ਭੰਨ ਕੇ ਦਨੀਆਂ ਭਰ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਦੰਦ ਵਿਖਾਏ ਹਨ ਉਦੋਂ
ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਖਾਸ ਕਰ ਵਲੈਤੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ‘ਚ ਹੋਰ ਕੁੱਝ
ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਕੜੁਕ ਕੜੁਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੜੁਕ ਕੜੁਕ ਦੀ
ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਇਹ ਕਾਮਰੇਡ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਸ਼ਵਰਾ
ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਅੰਦਰ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਵਗਦੀ
ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਵੇਖ ! ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਦੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਸੰਦ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਦੇ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਖੁੰਨ ਭੁੱਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਂਦੇ।

ਅਸੀਂ ਦਾਸਾ ਹਮਾਰੀ

ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਚੈਣ ਨਾਲ ਬਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ

• ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ

ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਰਵੀਦਾਸ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਜਾਤੀ ਅਪਮਾਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਤਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਜ਼ਲੀਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਰੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਸ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਮਦੇਵ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਵਾਪਰਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਂਡੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੂਦਰ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਵੇਡ ਕਹਿ ਕੇ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਜਾਤ ਨੀਚ ਹੈ ਮੈਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਂ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਕਸਕ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰੂ ਰਵੀਦਾਸ ਨੇ ਪੁਕਾਰੀ

ਮੇਰੀ ਜਾਤ ਕਮੀਨੀ ਮੇਰੀ ਪਾਤ ਕਮੀਨੀ

ਓਛਾ ਜਨਮ ਹਮਾਰਾ।

ਇਹੀ ਕੁੱਝ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਵਾਪਰਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਖਾਤਕੂ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਨਾਰਸ ਦੀ ਥਾਂ ਮਗਹਰ 'ਚ ਮਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਗਹਰ ਬੁੱਧ ਮਤ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮਗਹਰ 'ਚ ਮਰੇਗਾ ਉਹ ਨਰਕ ਨੂੰ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਾਸ਼ੀ ਦਾ ਜੁਲਾਹਾ। ਸਾਡੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੂੰ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸੱਤ ਤੇਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਤੇ ਸੱਤ ਤੇਰੀ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਦੀ ਘਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਡੇ ਤੂੰ ਨਿਪੰਨ ਕਸਾਈ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਤੂੰ ਜਨੰਮ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਦੇ ਤਣਿਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵੇਦਾਂ ਸਾਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ, ਤੇਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਮਹੇਸ਼, ਇੰਦਰ ਗਣੇਸ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਲਗ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਹੀ ਰਕਤ ਬੂੰਦ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹਨ। ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਖਾਤਕੂ ਸਨ। ਪਰ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਕਦੀ ਕਬੂਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਬੂਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਟੋਲੀਆਂ ਤੇ ਫੇਟੇ ਖੜਕਾਉਣ ਲਈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੀ ਕਹਾ, ਮੈਂ ਖੁਦ 1980 ਤੱਕ ਦੋ ਐਮ.ਏ ਕਰ ਜਾਣ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਗੁਰੂਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਵਾਪਰੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪੇਰ ਪੇਰ 'ਤੇ ਵਾਪਰਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬੇਹਯਾ, ਬੇਗ਼ੈਰਤ, ਦਿਮਾਗੀ ਹੀਜ਼ਤ ਇਸ ਬੁਰੀ ਦਾਸਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਜੇ ਦਾਸਾ ਹਮਾਰੀ ਹੋਈ, ਇਹ ਕੋਈ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਮਾਜਕ ਚੱਕਰ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਰੋਗ ਹੈ।

ਦੁੱਖੀ ਜਲੀਲ ਹੈ ਕੇ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ। 1980 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਡਾ: ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੂੰ ਪਤ੍ਰਣ ਦਾ ਸਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਦ ਜਾ ਕੇ ਕਵਾਤ ਖੁਲ੍ਹੀ। ਤਦ ਜਾ ਕੇ ਜਬਾਨੀ ਯਾਦ ਬੇਸੁਮਾਰ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁੱਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਪਈ। ਸਾਡੀ ਕੀ ਦਾਸਾ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਕਿਉਂ ਦੁੱਖੀ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ

ਦੀ ਫੂਤ ਕਿਉਂ ਲਗਦੀ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਨਵਰਤ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਬੰਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆਇਆ। ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਫਨੀਅਰ ਕਿਵੇਂ ਕੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਵਰਨਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

1974 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਚਰਾਰ ਦੀ ਅਸਾਮੀ, ਮਿਲ ਗਈ। ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਮੋਰਿਟ ਬਣੀ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ ਮਹਿਤਾਬਗੜ੍ਹ ਮਿਲਿਆ। ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਟੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜੀ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਐਡੀਟਰ ਸੀ। ਇਕ ਤਮੰਨਾ ਕਿ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਚਿੱਟੇ ਲਹਿਰ 'ਚੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਧਾਰਨਾ ਮਾਰਕਸੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਸਖਤ ਨਫਰਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਨਰਕ ਵਰਗੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵੱਲ ਦਿਨ ਬ-ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਝੁਕਾਅ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਖੁਲਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਭੂਮੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵੱਲ ਪਰਤ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਨਤਾ ਇਥੇ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਤਨੀ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਭੈਣ ਭਰਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਦੱਸੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ। ਮੱਕਾ ਮੇਲ ਖਾ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਐਡਰਾਕ ਲੋਕਚਰਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। 1974 ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਹਿਤਾਬਗੜ੍ਹ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਪੀਅਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮਾਸਟਰ ਜੱਟ ਹੀ ਸਨ। ਲੋਕਚਰਾਰ ਵੀ ਜੱਟ ਹੀ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਕੋਈ ਚਵਾ ਚਵੀ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਚਵਾ ਚਵੀ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ ਤਖਾਣ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਅਲੂਆਂ ਤੇ ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੁਨੱਖਾ ਬੰਦਾ, ਕੁੜੀਆਂ ਖਰਾਬ ਕਰੇ।

ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਨਕਸਲੀ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਵੱਲ ਡਿੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ ਅੰਤ ਕੰਮ ਅਦਿ ਮੁਹਾ 'ਤੇ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚੰਗੇ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਕਰਕੇ, ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਕਰਕੇ, ਮਾਰਕਸੀ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਖਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕਾਈ ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਮਾਸਟਰਾਂ ਦੀ ਛੱਤਰ ਛਾਇਆ ਹੋਠ ਖੜਮਸਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ। ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ। ਟਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਾਪ ਸਮਝਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਚਰਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਨ ਵੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਨੂੰ ਜਰੂਰ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਮੇਰਾ ਪੀਰਤ

ਉਡੀਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਪੂਰੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ।

ਪਰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਖਾਈ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਵੱਧਣ ਲਗੀ। ਲੋਕਲ ਮਾਸਟਰ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸਤਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਦੇ। ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਮਾਸਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਭ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਈਰਖਾ ਦਾ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਉਹ ਜਾਤੀ ਹਉਮੈ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਉਦੋਂ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਮੇਰੇ ਨਤੀਜੇ, ਮੇਰਾ ਗ਼ੈਰਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ, ਈਰਖਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਈਰਖਾ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸ ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਈਰਖਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਸੀ।

ਇਹ ਦੁਰਘਟਨਾ 1977 ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਈਰਖਾ ਉੱਤਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਇਕ ਗਿਆਨੀ ਮਾਸਟਰ ਦੂਜੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸੀ। ਜੋ ਰੋਜ਼ ਅਧੀਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਛਕ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਜਦ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਆਉਂਦਾ, ਤੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਤੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਪੂਰੀ ਠਾਠ ਨਾਲ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਅਗੇ ਲੰਘਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਈਰਖਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰੇਆਮ ਜਦ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਵੱਗਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਮੇਰੀ ਜਾਤ ਤੱਕ ਵੀ ਉਤਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਗਲਾ ਪੱਟ ਦਿਆਂ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਿਆ ਦੱਬੁਪੁਟਾ, ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਹਿਲਾ ਦਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਚੁਪ ਚੁਪ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਇੱਕਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਲ ਮਾਸਟਰ ਵੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਈਰਖਾਲੂ ਹੋ ਗਏ। ਇੱਕ ਤਰਖਾਣ ਮਾਸਟਰ ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀਆਂ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਚਿੰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮੜ੍ਹਕ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਆਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿਆਂ, ਘਾਹ ਦੇ ਸੱਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਰਹੀਂ। ਤੂੰ ਏਨਾ ਮਰਿਆ ਖਪਿਆ ਨਾ ਕਰ ਤੇਰੀ ਕਦਰ ਕਿਸੇ ਨੀ ਕਰਨੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਐ।

ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹਰ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਠੀ ਮੱਤ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਲਾਨਾ ਪਰਚੇ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਅੱਧੇ ਦਿਨ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਨਕਲਾਂ ਮਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖੀ ਸਨ। ਨਕਲਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁੱਖੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਟਿਊਸ਼ਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖੀ ਸਨ।

ਪਰਚੇ ਹੋ ਗਏ। ਨੰਬਰ ਲੱਗੇ। ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੇ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ। ਪਰ 'ਗਿਆਨੀ' ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੂੰ ਸੱਪਸਟ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਮੇਰੇ ਗੱਲ ਨਾ ਪਾਵੇ। ਪਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਅੱਧਾ ਅੱਧਾ ਸਫਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਉਣ 'ਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣ ਰਿਹਾ। ਆਵਾਗਾਹਰਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਫਤਰ ਫਾਇਆ ਹੋਣ ਖਤਮਸਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਬਹੁਤ ਬੱਚੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਨ 'ਚੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਪਗ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮਜ਼ਬੂਨਾਂ 'ਚੋਂ ਹੀ ਉੱਡ।

ਗਿਆਨੀ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਾਰੂ ਸਿੱਕਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਘੋਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਤੇ ਦੂਜਾ, ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਨੱਥੂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਭਰਾ ਤੇ ਪਿਉ, ਗੰਡਾਸ ਤੇ ਸੇਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਸਤਕ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਮਗਰ ਆਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਬੇਲਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕੁੱਝ ਕਰ ਨਾ ਸਕੇ।

ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਣੀ ਦਾ ਕਈ ਮਾਸਟਰਾਂ ਤੇ ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵੀ ਸੀ। ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਬਦਲੇ ਬਦਲੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਜਦੋਂ 'ਨਿਕਲ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆ ਚਮਾਰਾ'।

ਨਿਕਲ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਢੇਡਾ, ਆਦਿ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦੇ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ, ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਉੱਲਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਭਰੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਗੁੱਬਮ-ਗੁੱਬਾ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤੀਆਂ ਦੇ ਮੰਡੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਬੇਲਦਾਰ ਸਨ, ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੇ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਾਸਟਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਨ ਮੁੱਕੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ 'ਡਬ' ਦੂਰ ਕੰਧ ਕੋਲ ਖਲੋਤ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਕੱਢੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਰ ਗਾਲ ਮੇਰੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਭਰੀ ਸੱਬ 'ਚ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਲੱਥੀ। ਮੇਰੇ ਵਾਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਗੱਲ 'ਚ ਪੈ ਗਏ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ, ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੀਅ ਜਾਨ ਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਤ-ਪਾਤੀ ਈਰਖਾ ਨੇ ਆਖਰ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਪੁਲਸ ਲਿਆਈ ਗਈ। ਬਾਟੇਦਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਉਹ ਮੇਰੀ ਜਾਤ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਾਲ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ। ਬਾਟੇਦਾਰ ਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਬੇਵਸੀ ਮੇਰੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਿਟਕਾ ਕਿਟਕਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲਾਗਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੋਹਤਬਰ ਬੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਖਾਤਰ ਬੱਸ ਜੋ ਸੀ ਵੀ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਦੁੱਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਚਮਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਉਦੋਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਬੇਲਦਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ।

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਤਰਖਾਣ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿਆਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਤੂੰ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਭੌਂਕਦਾ ਰਹਿੰਨਾ।

ਜਲੀਲ ਹੋਣ ਦੇ ਇਹ ਜ਼ਖਮ ਅੱਜ ਵੀ ਅੱਲੇ ਹਨ। ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਨਹੁੰਦਰ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਲਹੁ ਲਹਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮਣਵਾਦੀ ਸਿਸਟਮ ਤਾਂ ਭਾਰੂ ਹੋ ਰਿਹੇ। ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਪਾਤਾ ਘਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਕਾ ਹੋ ਰਿਹੇ। ਅੱਜ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਜਾਈ ਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹੋ ਈਰਖਾ ਦਿਹੇ ਪਾਤਾ, ਇਹੋ ਨਫਰਤ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ।

ਬੱਚ ਬੱਚ ਕੇ ਪੈਰ ਧਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਮਿੱਟ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਪਰ ਜਿੰਦਗੀ 'ਚ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਬੁੱਧ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਮਹਾਨ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਮਹਾਨ ਅੰਬਦਕਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ। ਇਸ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਲਈ ਜੀਵਨ ਅਰਪਤ ਹੈ।

ਇੱਕ ਤਮੰਨਾ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਮਰਨ ਦੀ ਕਿ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦਾ 'ਰਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਵੇ। ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਚੈਨ ਨਾਲ ਬਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਪਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਖਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਜਿਓਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਬਾਰੇ

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਪਰਿਵਾਰ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੇ ਰੋਹ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਤਲਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਤਿੱਖੀ ਚਰਚਾ ਛਿੜੀ ਹੈ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੀਆਂ ਚਾਰ ਜੁਝਾਰੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਭਖਵੀਂ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਸ ਮਸਲੇ ਉੱਤੇ ਦਰੁੱਸਤ ਸਮਝ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਗੁਪਤ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਖਾਤਕੂ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਮਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਅੰਦਰ ਚਾਰਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੀਹ ਦੇ ਲੱਗਭਗ ਚੋਟੀ ਦੇ ਚੁਝਾਰੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸੋਲਾਂ ਘੰਟੇ ਚੱਲੀ ਡੂੰਘੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੀਟਿੰਗ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰਣਿਆਂ 'ਤੇ ਅੱਪੜੀ:

1. ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਉਸ ਪਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਪੁਲਸ ਦੇ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੇ ਜਾਗਲੀ ਵਤੀਰੇ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ 'ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਦੀ ਰਾਖੀ' ਦੇ ਨਾਉਂ ਹੇਠ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਖੋਹ ਉਤਾਰ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਕਦਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੱਕਾਂ ਉੱਤੇ ਟੰਗ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ 'ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸ਼' ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ 'ਐਮਨੇਸਟੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ' ਅਤੇ 'ਏਸ਼ੀਆ ਵਾਚ ਗਰੁੱਪ' ਨਾਉਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਰਪੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਤਾਕਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਬੇਰਹਿਮ ਉਜਾੜੇ ਦੀ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਭਲੀਭਾਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ 'ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ' ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡੋਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਫਨਾਕ ਅਤੇ ਘਿਨਾਉਣੀ ਹੈ।

2. ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਸ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਗਰੀਬ ਪੇਂਡੂ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਉਹ ਪੁਲਸ ਵਿੱਚ ਜਦ ਭਰਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸ਼ੌਂਕ 'ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਜਬੂਰੀ 'ਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗਰੀਬ ਟੱਬਰਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤੋਰਨ ਲਈ ਪੁਲਸ 'ਚ ਜਾ ਭਰਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀ ਸਰ ਦੁਸਮਣ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਢਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਤਨੇ ਮਨੇ ਦੁਸਮਣ ਦੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਸਮਣ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਝਲਣੀਆਂ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਸਮਣ ਦਾ ਸੀਵਧਾਨ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨਣੀਆਂ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਪੁਲਸੀ ਵੀਰ ਜ਼ਰਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਭਾਤੀ ਮਾਰਕੇ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਣ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸੀਵਧਾਨ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਨਾ, ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਕਿਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰੇ? ਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਉਹਨਾਂ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਲਸ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਲਾਉਣ, ਪੁੱਠੇ ਟੰਗਣ, ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਪਾਤਨ, ਪੇਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿੱਲ੍ਹੇ ਠੱਕਣ ਲਿਹੇ ਦੀਆਂ ਗਰਮ ਸਲਾਖਾਂ ਨਾਲ ਨਾਜੁਕ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੂਹਣ ਅਤੇ ਸਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਗਿਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਪੁਲਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਟਕ ਰਚਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਪੋਂ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਬਜ਼ਰਗ ਮਾਪਿਆਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਦੂਰ ਨੱਤੇ ਦੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਜਦ ਜੀਅ ਚਾਰੇ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ? ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਕਿਹੜੇ ਮੰਗ ਨਾਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅੱਜ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਦੁਸਮਣ ਦੇ ਸੀਵਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੀਵਧਾਨ ਹੇਠ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੀਵਧਾਨ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋ-ਸੁੱਢੋ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਮਜਬੂਰੀ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਰਕੇ ਦੁਸਮਣ ਦੇ ਇਸ ਸੀਵਧਾਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਹ ਤਾਂ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੀਵਧਾਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਵੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸੀਵਧਾਨ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਹਰੇ ਤੀਹਰੇ ਜ਼ਰਮ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੇ ਰੋਹ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਰਹੇ ਬਹੁਤੇ ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹਨ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਚ ਪਤਤਾਲ ਅਤੇ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਬੇਕਸੂਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਮਾਰ ਹਠ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਖੁਦ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਹਰ ਨਹੱਕੇ ਕਤਲ ਦੀ ਮਾਫੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਸੂਰਵਾਰ ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਦੁਸਮਣੀ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚੇ। ਪਰ ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਖੁਦ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੇਕਸੂਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਰਿਸਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਦੁਸਮਣੀ ਪੁਗਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਣ ਤੋਂ ਵਰਜਣ। ਇਹ ਅਸੀਂ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਬੁੱਚੜਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਰੇ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਰੋਹ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣੇਗਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਝੱਲ ਰਹੇ ਪੁਲਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਦਿਨਸਾਫ਼ ਕਰਾਂਗੇ।

ਭਾਈ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਜਵਤ

ਭਾਈ ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘਵਾਲਾ

ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਰਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਛੰਦੜਾ

‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’ ਲੰਮੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕੁੱਲ-ਹਿੰਦ ਪੱਧਰ ਦੀ ਨਕਸਲੀ ਜਥੇਬੰਦੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ.ਐਮ.ਐਲ. ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਮੁਤ ਜਥੇਬੰਦਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਸ ਨਕਸਲੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਕੁੱਲ ਹਿੰਦ ਕੇਂਦਰੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ‘ਜਨਤਕ ਪੈਗਮ’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਲਏ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮੀ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ. (ਮ.ਲ.) ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਮੁਤ ਜਥੇਬੰਦਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕੋਰਲਾ ਅੰਦਰ ਹੋਈ ਕੁੱਲ ਹਿੰਦ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅੰਦਰ ਅਹਿਮ ਤਾਮਦੀਲੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ‘ਭਾਰਤੀ ਕੌਮ’ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਖਿੱਚ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤੇਵ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਹਕੂਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਮਿਥਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਹਕੂਕਤ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਮਿੱਥ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਹਿੰਦ ਕੇਂਦਰੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵਾਜਬੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਲੰਬੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚੇ ਅੰਦਰ ਬਣੀ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਇਸ ਕਜੇਤਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਸੂਬਾਈ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਲਏ ਗਏ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਕੌਮ ਅੰਦਰਲੀ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਨਾਂਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਘੜਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਂਝਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੜੀ ਦਿਸ਼ਾ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੌਮੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ

ਅੱਡ ਅੱਡ ਰਾਜਾਂ ਅੰਦਰ ਚਲ ਰਹੇ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਕਾਇਮ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਸਕੀਨੀ ਬਣਾਵੇਗੀ।

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤਜਰਬੇ ‘ਚੋਂ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਘੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਣਗੇ। 1. ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਖਾਲਸਈ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਤੰਤਰ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ। 2. ਇਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ‘‘ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਛੱਕੋ’’ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਉਲੀਕਣੀ। 3. ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ, ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ‘ਚ ਸਫਾਇਆ ਕਰਨਾ। 4. ‘‘ਮਾਟਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਭੈ ਏਕਹਿ ਪਹਿਚਾਨਬੋ ਦ ਗੁਰੂ-ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਿਤਕਰੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨਾ। 5. ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਘੜਨੀਆਂ।

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’’ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੋਧ ਉੱਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਜਿਹਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਸੁਆਲੀਆ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਤ ਘੋਖਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਖੁਲੇ ਮਨ ਨਾਲ ਅਪਨਾਵੇਗਾ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਦਰੁਸਤ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਤਜਰਬੇ ‘ਚੋਂ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੀ ਹਰ ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਵਿਗਾਸਤ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਵਿਛੋੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’ ਅੰਦਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਮੁਤ ਵਲਾਈ ਦਾ ਇਹ ਅਮਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਢਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਸੱਜਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਅਸਾਰਾਂ ਹੇਠ ਇਕ ਖਾਸ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਢਲ ਚੁਕੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨਵੇਂ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਨਿਖਿੱਧ ਸਾਬਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ‘ਪੈਗਮ ਗਰੁੱਪ’ ਦੀ ਆਰਜ਼ੀ ਕੌਮੀ ਕਮੇਟੀ ਸੋਚ ਤੇ ਅਮਲ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਦਾਇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਨਵੇਂ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਥਕਾਇਦਾ ਰੂਪ ‘ਚ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ

ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਜਨਤਕ ਪੈਗਾਮ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਪਰਚੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਵੱਧ ਅਤੇ ਸਲਾਹੁਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ ਤਾੱਘ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਖਾਤਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪਰਚੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਲੋਹੇ ਦੇ ਹੱਥ' ਬੇਹੱਦ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਸੀ। ਸੋ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰ ਛਾਪਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਵੀ।

ਤਿਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਫਲੂ, ਪਿੰਡ ਹਨੂਰ (ਲੁਧਿਆਣਾ)

ਪਰਚੇ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਰੂਫ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਸੁਧਾਰੀਆਂ ਜਾਣ। ਬਾਬਾਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਕਾਲਮ ਬਹੁਤ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਖਾਤਕੂ ਸਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਖਾਤਕੂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਕੁੱਤੇ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੋਣਾ ਏਦੂੰ ਉਲਟ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਧੀ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਲੈਣ। ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਖਾਤਕੂ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਗੇ।

ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਿੱਲੂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ

ਪੈਗਾਮ ਪੇਪਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰਚੇ 'ਚ ਕਈ ਵਾਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਤ ਲੈ ਕੇ ਜੂਝਣ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਖਾਤਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਜਰਤ ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋਚ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਦਿਲੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਕੀਤਿਆਂ ਪੱਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਹਿੰਦੂਆਂ (ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼) ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪੈਚਾ ਫੇਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਅਸਲ 'ਚ ਬ੍ਰਹਮਣਵਾਦ ਸਿੱਖਾਂ 'ਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨੀ 'ਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪਲ ਖਾਤਕੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਭੋਗ 'ਤੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਲ ਫੰਡ ਛਕਣ ਲਈ ਡੀ. ਸੀ. ਦੇ ਖੁਲੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ। ਅਮੀਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਰੁੱਟ ਪਰਮਿਟ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਖਾਤਕੂ ਸੋਚਣ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਮਤੇ ਭੇਜੇ ਉਥੇ ਕਦੀ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰ ਲਈ ਜਾਂ ਕਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਜੀ ਆਇਆ ਅਖਿਆ? ਇਹ ਚੰਗੀ ਸੂਰਮਾਤ ਵੀ ਟੋਡੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੇ ਮਖੌਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ।

ਇੱਕ ਪਾਠਕ, ਸਮਾਣਾ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਮੁੱਦਈ, ਜੁਲਮ ਜ਼ਬਰ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਣਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਨੰਗੇ ਨਾਚ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ੁਕ ਘੜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕੌਮ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੇਖਣੀ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ 'ਜਨਤਕ ਪੈਗਾਮ' ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਧਾਈ ਕਿ ਪੈਗਾਮ ਆਪਣੀ ਮੰਜਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵੱਲ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਪੈਗਾਮ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਵੇਂ ਕਾਲਮ

ਬਾਬਾਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਅਸੁੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਲਈ 'ਕਾਂਗਿਆਰੀ' ਕਾਲਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਲਈ ਪੈਗਾਮ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਧਾਈ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਵਧਾਈ ਕਿ ਪੈਗਾਮ ਸਾਰੀਆਂ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਤੂਬਰ ਅੰਕ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ।

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੋਲਾ, ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ (ਬਠਿੰਡਾ)

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿਖਰ ਫੁੱਲ ਰਹੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲਵਜ਼ ਦੱਸ ਕੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਛਾਪ ਕੇ ਪੈਗਾਮ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ, ਭਗਤਾ ਭਾਈ ਕਾ (ਬਠਿੰਡਾ)

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਜਨਤਕ ਪੈਗਾਮ' ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਕਤੂਬਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਸੂਰਮਿਆਂ ਭਾਈ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ ਮੱਤੇਵਾਲ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ, ਭਾਈ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ, ਭਾਈ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਨਾ, ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਆਲੋਅਰਖ, ਬਾਰੇ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਿਰਦਾਰ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਮੀਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਗਏ ਤਿੰਨੋਂ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚਾਰ ਦੁਵਿਧਾ ਤੇ ਡਾਂਵਾਡੇਲਤਾ ਦਾ ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੱਢ ਲੱਭੇਗਾ, ਕਾਫੀ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਸੀ। ਪਰ ਡਾ: ਐਸ. ਐਸ. ਦੁਸਾਂਝ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਲੇਖਾਂ 'ਤੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਇਤਰਾਜ਼ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਭੋਗਲ, ਸ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਅਤੇ ਡਾ: ਐਸ. ਐਸ. ਦੁਸਾਂਝ ਵੱਲੋਂ ਅਜੀਤ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਲੇਖ ਸਦਾ ਉਹੀ ਕੁਝ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੇਕਰ ਖਾਤਕੂ ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਹਿਮਾਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਕੰਵਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਸਦਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਜਗਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਹੋਰਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਾ ਕੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁਰ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਲੇਖਕ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਅਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਜਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ

ਸਕੀਦੇ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਅਖੌਤੀ ਨਕਸਲਬਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ 'ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ' ਵਿੱਚ ਡਾ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਹੋਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਬਕਵਾਸ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦਿਲ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ ਦੇ ਲੇਖ ਦਾ ਪੈਗਾਮ ਵਿੱਚ ਦੁਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿਓ।

ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇਲਾਕਾ ਨਕੋਦਰ
ਅਕਤੂਬਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ 'ਬਾਬਾ ਸੀਤਲ ਸਿੰਘ' ਮੱਤੇਵਾਲ ਦੀ ਡਰੈਗਨ ਚਲਦੀ ਰਹੀ 'ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਜਤਾ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ 'ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚਾਰ' ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੈਗਾਮ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਲਈ ਜੋ ਨਵਾਂ ਕਾਲਮ 'ਕਾਂ ਗਿਆਰੀ' ਦੇ ਨਾਂਅ 'ਚ ਛਾਪਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਾਲਮ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਅਬੁੱਧ ਸ਼ਬਦ ਨੋਟ ਕਰਕੇ ਪੈਗਾਮ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਭੇਜਾਂਗਾ।

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਸੰਗਤਪੁਰਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ)
ਅਗਸਤ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਸਫਾ 32 'ਤੇ ਛਪੀ ਲਿਖਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਸੱਪਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੱਖ ਨਾਹਰੇ ਲਾਓ ਕਿ 'ਮਾਓ ਦਾ ਰਾਹ ਸਾਡਾ ਰਾਹ' ਚੀਨ ਦਾ ਰਾਹ ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਸੋਧ ਨਿਕਲਣੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਅਮੀਰ ਹੈ, 'ਤੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਨਿਕਲੇਗੀ ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੇਗੀ। 'ਸਿੱਖ ਕੌਮ' ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਣ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਕੌਮ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੱਪਸਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਟੁੱਕ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਪਏ ਹਾਂ? ਅਗਸਤ ਅੰਕ ਵਿੱਚ 'ਪੈਗਾਮ' ਦੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਚੰਗਾ ਉਦਮ ਸੀ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ

ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਇਰਾਜ਼ੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ ਦਾ ਪਾਠਕ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਤੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਖਾਤਕੂ ਵੀਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗਲਤ ਰਵਈਏ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਖਾਤਕੂ ਵੀਰ ਕਿਸੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਹਿਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ

ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਲੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨੀਤੀ ਗਲਤ ਹੈ।

ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਖਾਤਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਗਲਤ ਸਮਾਜਕ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਰਾਬ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੇਤਾ ਨਸ਼ਾ ਭੁਕੀ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਜਾਨ ਲੇਵਾ ਨਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਕੇਰਾਂ ਪਾ ਲਿਆ ਮੁੜ ਕੇ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਨਸ਼ਾ ਪਿੰਡ ਜੱਲੀਆਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ) ਵਿੱਚ ਆਮ ਵਿੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖਾਤਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਬਲੈਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸਿੱਖੀ ਅਸੂਲਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਪਾਠਕ (ਸੰਗਰੂਰ)

ਦਾਸ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਪੂਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰ ਵੀ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਵੱਟਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖੀ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਇਕ ਸੀਟ 'ਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਪੰਥਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਨ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਥ ਦੋਖੀ ਬਹੁਤ ਬੋਝੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਜਿੱਤ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ ਪੈਗਾਮ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਲੀਲ (ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਲੰਗੋਵਾਲ ਕਾਂਡ) ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਪੰਥ ਯੋਧੇ ਨੇ ਮਾਨ, ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਦਲ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਟਾਂ ਦੇ ਕੁਰਸੀ ਕੁੱਧ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਲੰਗੋਵਾਲ ਬਣਨ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ। ਪੰਨ ਹਨ ਅਜਿਹੇ ਵੀਰ ਜੋ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਰੋਲ ਕੇ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹਨ। ਕੌਮ ਸਦਾ ਅਜਿਹੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਜੇ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅਟਖ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੀ, ਦਿੰਗਲੋਂਡ

ਭੁਲ ਦੀ ਸੋਧ

ਅਕਤੂਬਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਸਫਾ 21 'ਤੇ ਛਪੀ ਕਵਿਤਾ 'ਅਣਹੋਣੀ' 'ਰੁੱਤ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਂਅ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਆਰ. ਐਸ. ਰੰਧਾਵਾ ਛਪ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਨਾਂਅ 'ਪੁਸ਼ਪ ਸਮਾਨਵੀ' ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਬਾਰੇ

"ਜਨਤਕ ਪੈਗਾਮ" ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ 'ਚ ਛਪਾਈ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਗਲਤੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਗਲਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਠੀਕ ਅਰਥ ਸਮਝਣ 'ਚ ਕੁੱਝ ਦਿਕਤਾ ਆਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਬਣਿਆ ਕਿ ਪਰਚੇ ਦੀ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛਪਾਈ ਦਾ ਸਾਡਾ ਇਹ ਪਲੇਠਾ ਤਜਰਬਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੀ ਕਸਰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੀ ਥਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਖਤ

ਇਤਿਹਾਸ ਮਨ ਆਈਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਬਦਲੀ ਸਮਝ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਦਾ ਵਜੂਦ ਸੱਚੀਂ ਤਿਰਕ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਸਾਡੀ ਕੌਮੀ ਪਹਿਚਾਣ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ? ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਭਾਰੂ ਹਿੱਸੇ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਹਿੰਸੇ ਨੇ ਵੀ ਅੱਤ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਬਣਨਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਬੇਘਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸਰਾਪੇ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਹੋ ਜਾਣਗੇ)।

ਜਿੱਥੇ ਤਾਈਂ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤਰਜ-ਏ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਉ-ਜ਼ਿਉ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਈ ਤਰਕਹੀਣ ਸਰਹੱਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਟੁੱਟਣਾ ਹੈ, ਤਿਉ-ਤਿਉ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਕੌਮੀ ਚੇਰਨਾ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਗਤੀ-ਅਮਲ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਰ ਨੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲ ਦਿਸ਼ਾ ਬੁੱਝ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਘਰੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਡੋਰਨੀ ਪਈ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰੂਪ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਬਿਨਾ ਲਹਿਰ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਲਈ ਪਰਪੱਕ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾ, ਸਹਿਤਿਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸਾ ਹਾਲਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਜੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਉਰਦੂ ਦੀ ਜਕੜ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਹੋਰ ਅਗੇਰੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਸਲੀ ਕੌਮੀ ਸਰੂਪ ਨਿਖਰੇਗਾ। ਸਿਰਫ਼ ਫੁਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਫੁਲ੍ਹੇ ਰਹੇ ਲਹੂ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੋਖ (ਕੌਮ) ਦੀ ਘਾਤਤ ਨਹੀਂ ਘੜ ਸਕਦੇ। ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਅਮਲ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂ ਤਾਂ 'ਦੋਸ ਪੰਜਾਬ' ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕੌਮੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਭੋਂਕੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਉਸੇ ਦੀ ਭਟਕੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ।

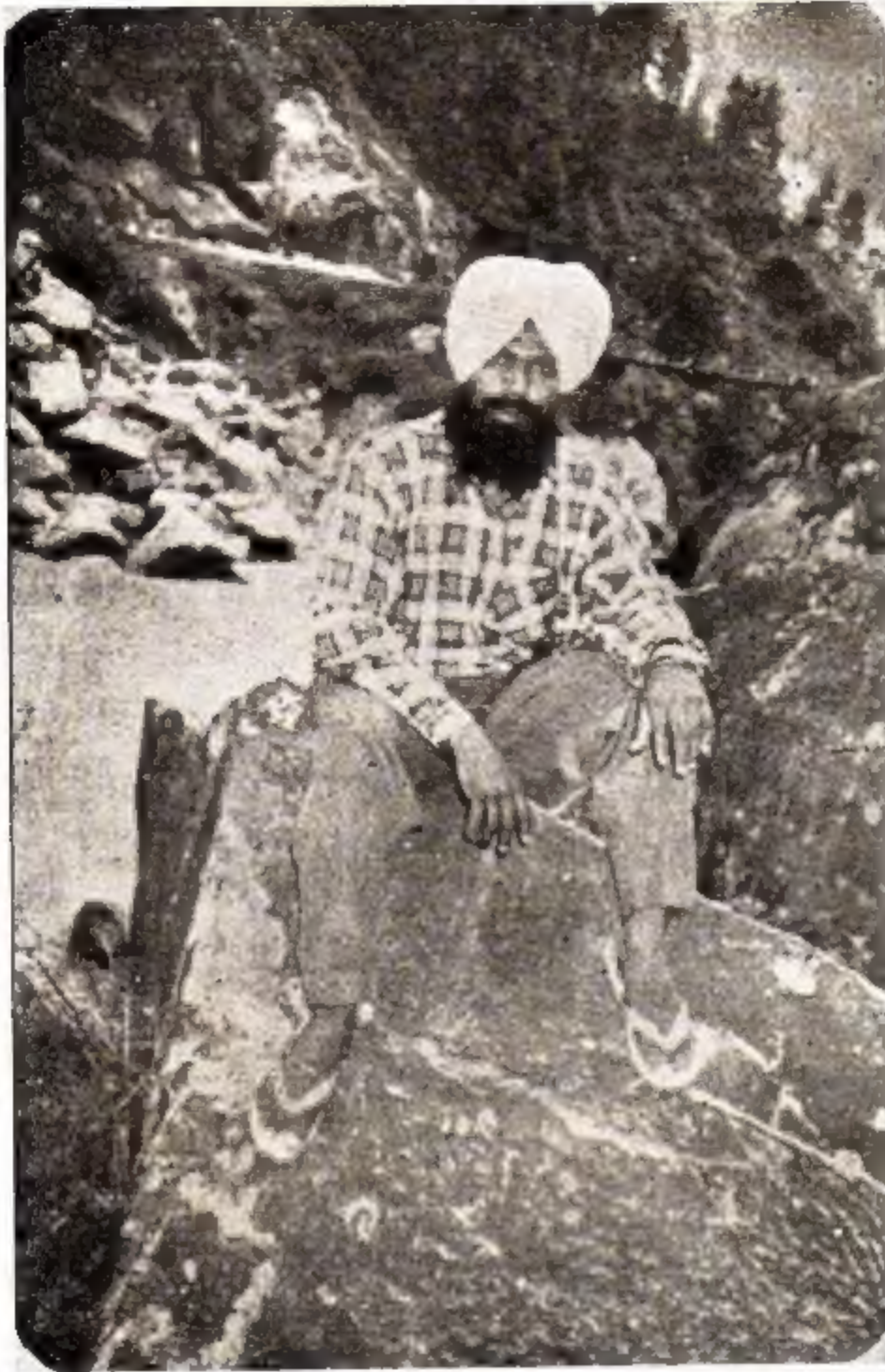
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਦੋੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਤੌਰ ਏਨੀ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਵਧਿੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੀ ਹਫ਼ਾ ਮਾਰੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਸਮਾਂ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ ਬਣਦੇ ਹੋ ਸਮਾਂ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਬਣਨ ਵੱਲ ਮੁੜ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੱਚ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਠੋਂਕਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤਿਰਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਠੋਂਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਖਿਆਲੀ 'ਉਡਾਰੀ' ਨਹੀਂ। ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਅਲੱਗ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਵਾਲੀ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਦੂਰੀ ਵੀ ਵਕਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇ ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਹੱਲ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਵੇਗੀ।

ਤਰਕਹੀਣ ਹਦਾਂ ਨੇ ਜੇ ਟੁੱਟਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਜੁੜਨਾਂ ਵੀ ਹੈ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੂਪ 'ਚ ਜੁੜਨਗੀਆਂ। ਇਤਿਹਾਸ ਸੱਚ ਹੀ ਨੱਕ ਦੀ ਸੋਧ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਦਾ। ਇਹ ਕਈ ਮੌੜਾ ਘੋੜਾ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅੱਜ ਉਸ 'ਕੂਹਣੀ ਮੌੜ' 'ਤੇ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਸ ਨੇ ਮੂਲਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਝਕਾਨੀ ਦੇ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਲਵਾਨ ਰੂਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਵਜੂਦ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲੱਜ ਨਾਲ ਬਨ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਨੇ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਬੋਠੇ ਮੀਲ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਾਵੀਂ ਤੌਰ ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮੌਤਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੁੱਖ ਦੇਣ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ 'ਮਨ ਆਈਆਂ' ਕਰਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂ ਕਰਦਾ। ਸਮੇਂ ਨੇ ਮੂਲ ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਚਰੀਏ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੌਮੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਏਜੰਡੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ, ਸੋ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਅਗੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਠੋਂਕ ਕੌਮੀ ਜਮਹੂਰੀ ਸਰੂਪ ਨੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਹਦੇ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ....।

ਐਸੀ ਮਰਨੀ ਜੋ ਮਰੇ

ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਆਲੋਅਰਖ

ਮਰਣੁ ਨਾ ਮੰਦਾ ਲੋਕਾ ਆਖੀਐ ਜੇ ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਣੈ

ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹੱਕ ਹੈ ਜੇ ਹੋਇ ਮਰਣਿ ਪਰਵਾਣੈ

ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਆਲੋਅਰਖ ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਆਲੋਅਰਖ ਦਾ ਨੇੜਲਾ ਸਾਥੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਹੀ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ 'ਚ ਆਈਆਂ ਭਟਕਣਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਜੂਝਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

27 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਬਾਘਰੋਲਾ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਘਰ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਆਲੋਅਰਖ ਨੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਇਆ ਨਾਈਡ ਦਾ ਕੈਪਸੂਲ ਖਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਾਮ ਪੀਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਇਉਂ ਭਾਈ ਆਲੋਅਰਖ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਜਬਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੌਰਾਨ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੁਟਾਂ ਖੋਹਾਂ ਕਰਨ, ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸ਼ਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪਰਵਾਨਾ ਇਕ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜੰਗੇ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਚ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਗਿਆ।